

Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik Ve Jeopolitik Arka Planı

Muhittin DEMİRAY*
İsmail Hakkı İŞCAN**

Özet: Güvenlik günümüzde uluslararası düzeydeki ilişkileri belirleyen temel unsurların başında gelmektedir. Bu düzeyde ülkeler açısından sürekli bir güvenliğin sağlanması temel amaçtır. Güvenlik kavramı ile ilgili yeni açıklamalar veya kavrama yönelik yeni yüklemelerin temel amacı, özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde meydana gelen sistematik kargaşa ve bunun doğurduğu yeni açıklamaların yapılmasının kaçınılmazlığıdır. Bunun anlamı güvenliğin, dış askeri tehditlere karşı geleneksel güvenlik kaygısına ek olarak, insan hakları ve kıt kaynakların paylaşımı bağlamında ekonomi, çevre, değerlerin korunması, global ve sosyal adaletsizlikler gibi konuları da içeren farklı boyutlarda ele alınmakta olmasıdır. Bu çalışma güvenlik kavramına yüklenen askeri anlam dışında, ekonomik gelişimin ve refahın temel faktörü olan enerji kaynakları ile doğrudan ilişkisini kurarak bu doğrultuda, uluslararası sistemde güvenlik anlayışındaki değişimi ve bunun ekonomik ve jeopolitik çerçevesini belirlemeye çalışmaktadır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası Sistem, Güvenlik, Ekonomi, Jeopolitik, Enerji Kaynakları

Transformation of the Concept of Security, Its Economic and Geopolitical Background

Abstract: Today security is one of the most important elements which determine international relations. Providing security on a permanent basis has been the main aim among countries at this level. The crucial point in new explanations for the concept of security or downloads towards the concept is the systematic confusion with in international system especially after the Cold War Era and inescapability that it brought for providing new statements. This means that security in addition to the traditional security concern about external military threats is dealt with in different dimensions including economy within the context of human rights and share of scarce resources, environment, protecting values, global and social unjust applications. This study tries to determine the extent of transformation in the concept of security within the international system and the economic and geopolitical framework of this change by relating the concept directly to energy which is the basic factor of economic growth.

Keywords: International System, Security, Economy, Geopolitics, Energy Resources

* Yrd. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

** Yrd. Doç. Dr. Bilecik Üniversitesi, Osmaneli MYO Öğretim Üyesi

Giriş

Uluslararası politikanın tarihini, büyük devletlerin tarihi olarak tanımlayan Waltz, bir sistemde tüm devletlerin ve firmaların kaderlerinin küçüklerden çok büyük devletlerin eylemleri tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. (Waltz 1990:120) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan iki kutuplu uluslararası sisteminin sona ermesi, Waltz'ın işaret ettiği gibi Soğuk Savaşın en azından askeri alanda süper bir gücü olan Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile yerini tam netleşmemiş olan belirsiz bir uluslararası düzene bıraktı.

Soğuk Savaşın sonra ermesi ile Orta Avrupa'dan başlayarak Balkanlar ve Ortadoğu üzerinden Kore'ye kadar uzanan rimland kuşağı üzerinde ideolojik, ekonomik, kültürel ve territorial değişimler ve dönüşümler yaşandı. Orta Avrupa'nın sosyalist rejimleri yerlerini demokratik rejimlere, sosyalist merkezi planlamacı ekonomileri ise serbest piyasa ekonomisine bıraktı. Balkanlar'da Yugoslavya sancılı ve binlerce insanın canına mal olan bir dağılma süreci yaşadı. Mackinder'in ifadesiyle Asya derinliğini oluşturan pivot bölgeyi güneyden çevreleyen rimland kuşağının kuzeyinde Sovyetlerin dağılması ile bağımsız devletler oluştu. Soğuk Savaş döneminde iki blok arasındaki ideolojik rejim çatışmalarına sahne olan Latin Amerika'nın ve Afrika'nın dünya siyasetinin gündeminden savrulduğu ve jeopolitik rimland kuşağı üzerindeki siyasi, ekonomik, kültürel değişim ve etnik çatışmaların uluslararası siyasetin dikkatini çekecek şekilde merkezi bir konuma oturduğu yeni bir dönem başladı. Soğuk Savaşın bitmesi ile başlayan bu belirsizlikler döneminde uluslararası sistemin 21. Yüzyılda nasıl şekilleneceği üzerinde değişik teoriler üretildi. Irak'ın Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgali sonrası, Irak'a karşı müdahale esnasında ABD Başkanı Bush, 13 Nisan 1991'de Kongre'de yaptığı konuşmada sona eren Soğuk Savaş sonrasında çatışmaların barışçıl bir şekilde çözülebileceği, tehditler karşısında dayanışmacı, tüm halkların eşit muamele göreceği ve silahların azaltılarak kontrol edileceği Yeni Dünya Düzeni'nden bahsediyordu. (Europa-Archiv. Folge 9/1992:D 327) Fukuyama, liberal kapitalist sistemin zaferi ile tarihin sonu tezini savunurken, Huntington, rimland kuşağının güney kanadında Batı medeniyetine karşı potansiyel bir meydan okumadan, medeniyetler çatışmasından ve 21. yüzyıl dünya politikasının medeniyetler ekseninde yeniden yapılanacağını savunuyordu. (Huntington 1997) Hans-Peter Schwarz, 20. Yüzyılın sonunda oluşan Yeni Dünya politikasının 1914 öncesine dönüşü olup olmadığını sorgularken, (Schwarz 1995:15) Kissenger milletleri akliselime davet ettiği kitabında Amerika'nın “yabancı sulara dalmadan”, yani 21. Yüzyıla girmeden önce, Woodrow Wilson döneminin gelecek “Amerikan yüzyılı” açısından araştırılmasının ABD'nin kendisi için iyi olacağını ABD'nin ögüdünü vermekte. (Kissenger 1994:900) Brzezinski ise ABD'nin 21. Yüzyılda ekonomik ve siyasi küresel üstünlüğünü sürdürebilmenin jeostratejik gereklerini kavramlaştırdı. ABD'nin küresel üstünlüğü jeopolitik rimland

kuşağı üzerindeki Avrasya Satranç tahtasında, yani Ortadoğu ve Orta Asya'da gerçekleştirecek operasyonlarla, bölgede bir taraftan ABD ve Batı'ya potansiyel olarak meydan okuyabilecek ve jeostratejik kaymalara neden olabilecek jeopolitik kilit ülkeleri tespit ederek bu ülkeleri a) devre dışı bırakmak, b) birlikte karar vermek veya c) kontrol etmek amacıyla ABD'nin siyasi ve ekonomik alanlardaki küresel üstünlüğünü kavramlaştıracak stratejileri geliştirmeyi önermekteydi. (Brzezinski 1998:39) 11 Eylül 2001 terör saldırılarının arkasından ABD'nin saldırıların müsebbibi olarak gördüğü El-Kaide terör örgütünün yuvası olarak gördüğü Afganistan'daki Taliban rejimini 2001'de devirmesi, 2003 yılında da Irak'ı işgali, Brzezinski'nin vurguladığı ABD'nin Avrasya stratejisinin, - ABD'nin “eşsiz küresel gücünün kısa vadeli korunması ve bunun uzun vadede kurumlaştırılmış küresel işbirliğine dönüştürülmesi”- (Brzezinski:1998:39) stratejisinin uygulanmasından başka bir şey değildi.

11 Eylül'den sonra farklı zamanlarda oluşan teorik kavramların siyasi, askeri ve ekonomik parametreleri ortak bir strateji için kullanılmaya başlandı. Bu kavramlar yeni bir uluslararası düzenin temel parametrelerini oluşturması beklenen küreselleşme, jeopolitik ve güvenlik kavramlarıdır. Küreselleşme, malın, ticaretin, hizmetin ve düşüncenin ulus devletlerin sınırlarını aşındıracak şekilde dünyanın her tarafına gidebilme özgürlüğünü savunmaktadır. Küreselleşme, bir yönüyle evrensel insan hakları ve demokrasi taleplerini ön plana çıkartırken, diğer taraftan ABD'nin öncülüğündeki Batı'nın ekonomik, siyasi, kültürel üstünlüğünün tartışmasız ve mutlak bir biçimde devam etmesi için neorealist ve jeopolitik temelde stratejileri önermektedir.

Bu bağlamda plüralist temeller üzerinde inşa edilen küreselleşmenin savunucuları, Batı'nın ekonomik refahının ve siyasal üstünlüğünün devam için enerji kaynaklarının ve bu kaynakların Batı'ya giden güzergâhının güvenliğinin sağlanması için genel anlamda Batı özellikle ABD yönetimi unilateralist siyasi ve askeri tedbirleri almaktan çekinmemektedirler.(Hippeler 2003:16) Bu haliyle güvenlik kavramının işlevsel alanı genişletilerek, ekonomik kıt kaynakların dağılımı ve bu kaynakların kontrolünün ele geçirilerek Batı'nın ekonomisini tehdit eden bir araca dönüştürülmesi tehlikesine karşı Batı'nın tarihsel süreç için ürettiği bütün değerleri “ötekine” karşı korumanın merkezine yerleştirildiği görülmektedir.

Uluslararası Sistem, Düzen ve Jeopolitika: Kavramsal Çerçeve

Kavram olarak sistem, birçok elementin ve ilişkilerin birbirleri ile bağımlılığını ifade etmektedir. Yani sistem kavramı bir bütün olarak sisteme ait parçaların birbirlerine bağlı oldukları anlayışından yola çıkmaktadır. Sistemin elementlerinde/parçalarında gerçekleşen değişim ve dönüşümler, sistemin diğer

öğelerini de dolaylı veya dolaysız olarak etkilemekte ve bu şekilde bir sistemin tüm konumunun değişmesine neden olmaktadır. Sistem değişimlerini, sistemi muhafaza eden veya sistemin dengede tutulmasını sağlayan prensiplerin belirlediği yapılar takip etmektedir. Bu bağlamda dikkat çekici olan husus, (sistemin) merkezini sabit tutabilmek için çevresel faktörlerin manupile edilmesi yoluna gidilmesidir. (Heinritz ve diğerleri 1994:661) Sistem kavramında genel olarak kabul edilen olgu, sosyal ve politik sistemlerin varlıklarını güven altına almak için belirli yapısal özellikleri ortaya koymalarıdır. (Weihe: 1991:686)

Uluslararası sistem de, birden fazla devletin kendi aralarında ilişkilerin olması ve bütünü bir parçası kanaatini uyandıracak bir şekilde diğer devletlerin kararlarını etkileyebileceği bir ortamın oluşması ile meydana gelir. Bu haliyle a) güç dengeleri nasıl olursa olsun devletlerarasında bir ilişki biçimi; b) etkinlik derecesi hangi oranda olursa olsun devletlerin karşılıklı olarak etkileşimini; c) her devletin bir bütünü parçasıymış gibi hareket etmesi, uluslararası sistemin temel nitelikleri olarak ortaya çıkmaktadır. (Bull 1987:32)

Parsons, sosyolojik çerçeve içinde düzen ve sistemi iç içe geçen birbirinin şartı olan olgular olarak görmektedir. Bu bağlamda düzen belli bir eylem alanı içinde - ister bireyler isterse kolektif yapılar olsun - işleyen ve üzerinde normatif kontrolün var olduğu birimler olarak tanımlanmaktadır. Düzenin varlığı, bir taraftan birimlerin eylemleriyle bir bütün olarak sistemin asgari istikrarını birleştirerek sağlayacak şekilde, diğer taraftan en azından belirli konularda ortak eylemlerin gerektirdiği belirli durumlar için bir temel hareket noktası oluşturacak şekilde ortaya çıkan olgulara işaret etmektedir. Dikkati çeken bir diğer husus ise bu temel normatif unsurların sosyal bir sistemin istenilen tipolojinin en genel anlayış düzlemini oluşturan “değer kavramı” olarak görülebileceğidir. (Parsons 1990:100)

Sosyal bir sistemin normatif bileşenleri kültürel sistemin parçaları olarak da ifade edilmekte ve bu kültürel değerler kurumsallaştığı oranda da sosyal sistemin bölümlerini oluşturmaktadır. Kurumsallaşma ise birbirleri ile aynı değer düzleminde bulunan kültürel elementlerin çıkarları için çalışan birimlerin birbirleri ile uyum sağladıkları bir modeli ifade etmektedir. Bunun yanında sosyal bir sistemin normatif elementleri olduğu kadar normatif olmayan unsurlarında varlığı sözkonusudur. Genel anlamda anormatif unsurlar için kullanılan kavram Parsons'un ifadesiyle yine çıkarlardır. Ve bu çıkar kavramının alt değerleri olarak politik ve ekonomik çıkarlar en temel unsurlar olarak belirtilmektedir. Bu çerçevede düzen, “*çıkarlar arasındaki düzen*” olarak Parsons tarafından tanımlanmaktadır. (Parsons 1990:101-102)

Uluslararası bir düzenden bahsetmek için bu düzenin üzerine inşa edilen uluslararası toplumu tanımlayarak işe başlamak gerekmektedir. Devletler

topluluğu veya uluslararası toplum, bir grup devletin bilinçli bir şekilde ortak çıkarlarını korudukları ortak bir (toplum) yapı meydana getirerek bu yapının meşruiyetini kabul ettikleri bir durumunu ifade etmektedir. Bu devletler kendi aralarındaki ilişkileri bir takım kurallar sistemi temelinde gerçekleştirmekte ve ortak kurumsal yapıları meydana getirmektedirler. (Bull 1987:32)

Uluslararası düzen, uluslararası toplumun temel hedeflerini koruyan bir davranış biçimidir. Bu hedefler kayıt altına alınmış veya değiştirilemez hedefler olmamasına rağmen, temelde devletlerin bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin korunmasında, devletlerin beraber yaşamalarının (Koexistenz) şartlarının oluşturulmasında, devletin başka büyük bir devlet tarafından ortadan kaldırılması tehlikesine karşı korunmasını içermektedir. Uluslararası düzenin en önemli görevi ise barışın korunması, savaşın engellenmesi ve güvenliğin sağlanması noktasında gerekli olan asgari şartları yerine getirilmesini öngörmektedir. (Bully 1987:33; Krause 1993:7) Birleşmiş Milletler Teşkilatı uluslararası toplumun bu asgari şartlarını uluslararası hukuk temelinde ve kolektif bir güvenlik örgütü olarak uluslararası düzenin korunması, çatışmaların engellenmesi ve barışın korunmasında önemli bir işlevi yerine getirmeye çalışmaktadır.

Uluslararası Düzenin Temel Dinamikleri Olarak Ekonomi ve Jeopolitika

30 yıl savaşlarından sonra 1648'de imzalanan Westfalen Anlaşması, Avrupa'da modern uluslararası sistemin temelini atan anlaşma olarak tarihe geçti. 1713 Utrecht Barışı ile teyit edilen uluslararası düzen, Avrupa'da 18. yüzyıldan itibaren Güçler Dengesi temelinde şekillendi. 1815 Viyana Konferansı'nda Güçler Dengesi Politikası uluslararası ilişkilerin temel referansı olarak kabul edildi. Alman Birliği'nin kurulması (1871) ile Avrupa'da 19. Yüzyılın sonuna doğru Güçler Dengesi bozuldu. Yeni bir Uluslararası düzenin kurulabilmesi için II. Dünya Savaşı'nın sonunu beklemek gerekiyordu.

Modern Avrupa'nın inşası sürecinde savaşların engellenmesi, barışın korunması ve son tahlilde küçük devletlerin kontrol altına alınması, uluslararası düzenin temel hedefleri arasındaydı. Devletlerarasında bir düzenin fonksiyonel olması veya olmaması, Avrupa'da barışın korunması veya savaşların olmasında belirleyici bir faktör oldu. (Krause:2003:6) Nitekim 1815 Viyana Konferansı ile kurulan ve Güç Dengesi temelinde şekillenen 19. Yüzyıl Avrupa “sömürge Düzeni”nde (Cooper 1993:507) devletlerarasındaki rekabet Avrupa anakarasından dünyanın diğer bölgelerine, sömürelere taşındı. 20. Yüzyılın başlarında Güç Dengesi politikasının iflas etmesi, Birinci Dünya Savaşının çıkmasına neden oldu. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Cemiyet-i Akvam'ın kolektif bir güvenlik ve işbirliği örgütü fonksiyonunu yerine getireceği

beklentisi ile Wilson ilkeleri doğrultusunda ve idealist temellerde kurulmaya çalışılan uluslararası düzen, iki savaş arasında başarısız olduğu için İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması engellenemedi. (Krause 2003:7)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ideolojik karşıtlığa dayanan iki kutuplu yeni bir uluslararası düzen oluşturuldu. Nükleer silahların gölgesinde kurulan dehşet dengesi ile ne ABD ne de Sovyetler Birliği karşılıklı olarak direkt sıcak çatışmayı göze aldılar. Her iki taraf için adı konulmayan bir mutakabat ile 40 yıl süren Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu sistemde her taraf kendi bloku içinde silahlı müdahale hakkını kullanmaktan çekinmedi. (Sovyetler tarafından Macaristan Çekoslovakya; Amerika tarafından Ekvador, Haiti) Blok dışında dünyanın diğer bölgelerinde Latin Amerika ve Afrika'da gerçekleşen çatışmalar daha çok iki blok tarafından desteklenen yerli güçler arasındaki iç savaş türü rejim çatışmaları şeklinde cereyan etti. Dolayısıyla Soğuk Savaş döneminde iki kutubun ideolojik karşıtlığına dayanan ama bloklar arasındaki sınırlarda ve kontrol alanlarında büyük değişimlerin yaşanmadığı bir düzen söz konusuydu. İki Kutuplu dehşet dengesinin oluşturduğu Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası düzen bir meşruiyet sorunu yaşamaktaydı, çünkü her iki tarafın ideolojik duruşu dünyanın iki Bloka ayrılmasını reddetmekteydi. 19. Yüzyıl Güçler dengesine dayanan uluslararası sistem, zamanın devletleri tarafından 1815 Viyana anlaşması ile kayıt altına alınmıştı ve hükümetler bu düzeni meşru olarak tanımaktaydılar. (Cooper 1993:508)

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi devrimini gerçekleştiren Avrupa ülkeleri başta İngiltere olmak üzere siyasi ve ekonomik faaliyetlerini Avrupa dışı ülkelere kaydurdular. Dünya çapında gerçekleştirdikleri ekonomik ve siyasi yayılcı politikalarla (Emperyalizm) dünyanın değişik bölgelerindeki sömürgelerini Avrupa pazarına entegre etmeye başladılar. Başka bir ifadeyle Avrupa'nın sanayi devrimini gerçekleştiren ulus devletleri, kendilerini küresel alanda kurdukları ticaret ve maliye ağlarının merkezine yerleştirdiler. Avrupa bu şekilde dünyanın siyasi ve ekonomik merkezini (Eurozentrismus) oluşturdu. Sömürge İmparatorluklarındaki küresel düzeyde faaliyet yapan şirketlerin rahat çalışabilmeleri için sömürge olan bölgeler ile Avrupa anakarası arasındaki ulaşım yolunun güvenliğinin sağlanması gerekliydi. Bunun en güvenilir yolu ise sömürgelerin doğrudan askeri denetim altına alınmasıydı. (Sander2007:226)

19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren I. Dünya Savaşı'na kadar küresel bir İmparatorluk olan İngiltere, bu gücünü korumak için kendisine büyük maliyet getirecek Avrupa içi savaşlardan kaçındı. İngiltere, küresel güç olma özelliğini imparatorluğu üzerinde inşa ettiği dört temel faktöre borçluysa:

- Sanayi devriminin öncüsü olarak teknolojinin imkânlarını ekonomik gelişme için kullanma yeteneğine sahip olmak.
- Dünyanın her tarafındaki denizlerde üstünlük sağlayabilecek kapasitede büyük bir deniz gücüne sahip olmak.
- Stratejik ticari amaçlarla Ortadoğu (Aden, Mısır, Kıbrıs) ve Uzakdoğu (Hindistan, Singapur) işgal edilen bölgelerin yanında gözü doymaz İngiliz göçmenlerinin aracılığı ile imparatorluk topraklarına katılan Avustralya ve Kanada gibi bölgelerin İngiliz ekonomik ve siyasi sistemine entegre edilmesi ve son olarak:
- Büyük miktarda ham madde ve yiyecek maddesini kendine çeken ve büyük miktarlarda demir, tekstil ürünleri ve mamul malları dışarı veren dev bir “körük” gibi çalışan ekonomisi ve bu ekonominin verdiği ticaret hacmi ve mali alanlardaki örgütlenme yeteneği. (Kennedy 1995:181-186)

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiltere'nin sömürge imparatorluğunun küresel anlamda kazandığı niteliği ve dünya ticaretinin merkezi haline nasıl dönüştüğünü İngiliz İktisatçısı Jevons daha 1865 yılında şu şekilde ifade ediyordu:

“Kuzey Amerika ve Rusya ovaları bizim ekin tarlalarımızdır; Chicago ve Odesa bizim ambarlarımızdır; Kanada ve Baltık bizim kereste ormanlarımızdır; Avustralasya'da bizim koyun çiftliklerimiz vardır; Arjantin ve Kuzey Amerika'nın batısındaki kırlarında bizim öküz sürülerimiz yayılır; Peru altını gönderir; Güney Amerika ve Avustralya altını Londra ya akar; Hindular ve Çinliler çayı bizim için yetiştirirler ve kahve, şeker ve baharat çiftliklerimiz tüm Hind adaları üzerindedir. İspanya ve Fransa bizim bağlarımız, Akdeniz meyve bahçemizdir; ve uzun süre Güney Birleşik Devletlerini kapsayan bizim pamuk alanlarımız artık dünyadaki sıcak bölgelerin her yanına yayılmaktadır.”(Kennedy 1995:178)

Sanayi teknolojisinin gelişmesi batılı sanayi ülkelerini Avrupa dışında tarıma elverişli yeni toprakların ve yeni hammadde kaynaklarının ulaşılmasına teşvik etti. Buna bağlı olarak Avrupa'da Güç Dengesi politikası temelinde gerçekleşen 1815 Viyana düzenlemesi, Avrupa anakarasında büyük savaşların olmasını engelledi. Buna karşın Avrupa ülkeleri dünyanın diğer bölgelerinde yayılcı bir işgal politikasına giriştiler. (Kennedy 1996:170) İşte tam da bu zaman diliminde Jeopolitik teoriler Avrupa sömürge İmparatorluklarının küresel düzeyde yayılcı işgal politikalarını bilimsel meşruiyetini oluşturacak şekilde ortaya çıktı.

Darwin'in evrim ve tabii seleksiyon teorisine dayalı olarak geliştirdiği coğrafyaya dayalı politika anlayışı ile siyasi coğrafyanın kurucusu olan Friedrich Ratzel'in (1844–1904) savunduğu hayat sahası (Lebensraum) düşüncesi, 19. Yüzyıl emperyalist devletlerin küresel düzeydeki sömürgeci

yayımla politikalarının bilimsel meşruiyetini oluşturdu. Ratzel'e göre bir hücreden meydana gelen organizmaya benzeyen devletin, bir organizma gibi kendine özgü gelişim kanunları vardır. Her organizma gibi beslenmeye ihtiyacı olan devletin bu ihtiyacını gidermek için besin alabileceği hayat sahasını genişletmesi gerekmektedir. Her devletin gelişebilmesi için kendine gerekli olan hayat sahasını elde etmek istemesi, emperyalizmin temel nedenleri arasında sayılmaktadır. (Göney 1993: 12) Ratzel'e göre devletler hayat sahası kazanmak için yeni bölgeleri kendi topraklarına katarak elde edeceklerdi. Ve bu mücadelede Darwin'in tabii seleksiyon teorisine uygun bir şekilde zayıf devletlerin güçlü devletler tarafından yok edileceğini savunulmaktaydı. (Davutoğlu 2001:103; Göney 1993:12-14) Bir bilim adamı olarak Ratzel “Bu küçük gezegende sadece bir büyük devlet için gerekli yer mevcuttur” (Göney 1993:12) ifadesi ile bir bakıma 19. Yüzyıl İngiliz emperyalizminin ezici küresel üstünlüğüne bilimsel anlamda icazet verirken, aynı dönem İngiliz Başbakanı Lord Salisbury'un 1898 yılında dünyanın “yaşayan ve ölmekte olan güçlere bölündüğünü” ifade eden sözleri, Ratzel'in teorisinin siyaset dünyasındaki desteğini de göstermekteydi. Avrupa'nın güçlü devletler karşısında Doğu'nun Çin gibi kadim devletlerin Osmanlı, hatta Habsburg İmparatorluğu'nun hayat sahası mücadelesinde kaybedenlerden olmaları, en güçlü olanın ayakta kalacağı ilkesinin hayvanlarda olduğu kadar ulusların da kaderlerini belirlediği inancı (Kennedy 1995:228-229) jeopolitik teoriler temelinde bilimsel bir “gerçeklik” olarak algılandı.

Siyasi olayları mekânla ilişkilendirerek bu ilişkilerin devletlerin siyaseti, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanları da içerecek bir şekilde değişken ve değişken olmayan faktörler üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışan Jeopolitik teoriler, emperyalist devletlere küresel üstünlüklerini gerçekleştirebilmeleri için yol gösterici bir kılavuza dönüştü. Devletlerin dünyanın diğer bölgelerinde kuracakları hâkimiyet alanları onların gücünü belirleyecekti. O halde güçlü olmak isteyen bir devlet kendisine bu alt yapıyı hazırlayacak bölgelerin nerelerde olduğunu bilmeliydi. Bu açıdan Jeopolitik teoriler 19. Yüzyılda olduğu gibi 21. Yüzyılda da uluslararası sistemin hakim güçlerinin şu sorularına cevap aramaktadır: “devletlere bu yarış içinde göreceli üstünlük sağlayacak bölgeler nereleridir?”, “bu bölgelerde hakimiyet en optimal bir biçimde nasıl kurulabilir?” ve son olarak “kurulan bir hakimiyet nasıl korunabilir?” (Davutoğlu 2001:103) sorularının cevabı jeopolitik kara, deniz ve hava hâkimiyet teorilerini de için alacak şekilde genişleyerek 20. yüzyıldaki devletlerin dış ve güvenlik politikalarını etkileyen önemli unsurlar oldu. Alman Karl Haushoffer'in jeopolitiği tüm bilimleri kapsayan bir bilim olarak tanımlaması ve merkezi bir konuma yerleştirerek Lebensraum teorisi ile İkinci Dünya Savaşı öncesinde Hitler'in yayılmacı politikasına stratejik ve bilimsel meşruiyet verdiği gibi, II. Dünya Savaşı esnasında Almanya'nın savaş politikasının stratejik ve taktik hedeflerini belirlemiştir. (Davutoğlu 2001:104)

Jeopolitik kuramın Nazi Almanyası'nın İkinci dünya Savaşı'nda yayılcı politikasının temelini oluşturması, Jeopolitik teorilerin Soğuk Savaş döneminde en azından söylem bazında geri plana itilmesine neden oldu. Fakat Soğuk Savaş döneminde de ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı stratejilerin geliştirilmesinin ve uygulanmasının jeopolitik teoriler temelinde şekillendiklerini söylemek mümkündür. Mackinder'in geliştirdiği kara hakimiyet teorisinin Kenar Kuşağının (rimland) jeopolitik önemine dikkat çekerek bir bakıma revize eden Sykpmann, ABD'ye Sovyetleri rimland kuşağının içine hapsedecek ittifakları önermesi, deniz hakimiyet teorisinin öncüsü olan amiral Mahan'ın ABD'nin boğazları kontrol altına alması, Sovyetler'in açık denizlerden uzak tutulması ve SSCB'nin denizlerden kuşatılması gerektiğini içeren görüşlerinin ABD'in dış politikası ve deniz üstünlüğünün geliştirilmesinde yol gösterici bir nitelik taşıması, Jeopolitik teorilerin Soğuk Savaş döneminde de büyük güçlerin ideolojik düşmanlarına karşı stratejik ve taktik düzeydeki politikalarının geliştirilmesinde etkin olduğunu göstermektedir.(Göney 1993: 38-46) ABD'ye rimland kuşağının başka güçler tarafından ele geçirilmesini engelleyecek bir politika izlemesini tavsiye eden Sykpmann'ın bu tavsiyesine ABD'nin Sovyetleri rimland kuşağı üzerinde gerçekleştirdiği savunma paktları ile (NATO-CENTO-SEATO) uygulamaya koyduğu çevreleme stratejisi ile uyduğu görülmektedir. (Davutoğlu 2001:105)

Kavramsal Çerçeve Güvenlik

Siyasi, toplumsal, ekonomik, jeopolitik, ideolojik, stratejik veya iç politik istikrarın ve güvenliğin ön planda tutulduğu bir güvenlik algılamasında güvenlik kavramının anlamı ve içeriği ve güvenlik kavramını oluşturan faktörler farklılık göstermekte ve güvenlik kavramı da farklı anlamlar kazanmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ideolojik temelli ve iki karşıt kutuplu uluslararası sistemde, Batı bloğu için hür dünyanın korunması; Sovyetler için sosyalist ideolojinin değerleri ile birlikte korunması temel hedef; karşılıklı olarak silahların modernleştirilmesi ve geliştirilmesi ise bu güvenliği sağlayacak temel araç olarak görülmekteydi. NATO ve Varşova Paktı bu her iki blokun karşılıklı olarak güvenliklerini sağlayan ve karşı taraftan gelebilecek bir saldırıyı bertaraf etmek amacına yönelik savunma sistemleri olarak kurulmuşlardı.

En gelen anlamıyla güvenlik Heisenberg tarafından “*emniyet altına alınmak istenen toplumsal yapı, birey veya eşyaların gelecekte de korunacağına yönelik beklenti*” (Heisenberg 1990:16-17) olarak tanımlanmaktadır. Güvenlik kavramı bu yönüyle politikanın ulaşması gereken bir ideal durumunu veya hedefini ortaya koymaktadır. Günlük yaşamda bir bütün olarak değerlendirilen güvenlik kavramı bu şekliyle bireyin, politik ve toplumsal sistemlerin ve değerlerin korunmasını içermektedir. Bu bağlamda korunması, yani güvende olması

gerekenlerin nelerin veya kimlerin olması gerektiği konusuna da açıklık getirilmesi gerekmektedir. Neyin güvence altına alınması gerektiği hususu bazen birinin diğerine tercih edilmesini yani istikrar için demokrasinin sınırlandırılması veya güvenlik için temel bireysel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması gibi uygulamaları beraberinde getirmektedir. Bu durumda uluslararası teröristlere karşı verilen mücadele ve güvenliğin sağlanması ile insan temel hak ve özgürlükleri arasındaki sınırların nasıl çizileceği konusu gerek BM'de gerekse demokratik Batılı ülkelerde tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Terörizmle mücadele bahanesiyle anayasal devlet anlayışının gereği olan hukukun üstünlüğü ilkesi ihlal edilmektedir. ABD'de 2001 yılında çıkarılan “Vatansever Yasası” ABD Genel Savcısına terörizmle ilgili olduğuna veya ABD'nin milli güvenliğini tehdit eden terörist gruplarla herhangi bir ilişkisi olduğu şüphelenilen yabancıların süresiz gözaltına tutuma imkânı vermektedir. Irak'taki Ebu Gureyb Hapishanesinde Iraklılara yapılan işkenceler ve Guantanamo'da tutuklulara yapılan muameleler de göstermektedir ki, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra devletin ve toplumun güvenliğinin sağlanması adına Batı dünyasında insani temel hak ve özgürlükler göz ardı edilebilmekte ve güvenlik, demokratik ve bireysel özgürlüklerin rahatça sınırlandırılmasının bir gerekçesi olmaktadır. (Heinz 2004:34) Öyle ki başta ABD olmak üzere bir çok batılı ülkede sakalı olan insanlar bile potansiyel terörist olarak görülmeye başlanmıştır.*

Güvenlik kavramı etimolojik olarak (securty) latince iki kelimeden oluşmaktadır. Latince “se” (sız- siz) “cura” (dert) anlamına gelmektedir. Bu iki kelimenin birleşmesinden meydana gelen güvenlik kavramı köken itibarıyla “dertsiz”, derdi olmayan anlamına gelmektedir. Fakat bu anlam subjektif bir değerlendirmeyi de içerisinde barındırmaktadır. Çünkü bireyin dertsiz olması yani kendini güvende hissetmesi veya “dertli” olması gerçek nedenlere dayanabileceği gibi aynı zamanda mübağlalı bir güvenlik algılamasına da neden olmaktadır. (Frei 1990:45) Güvenlik kavramının zıddı olan güvensizlik, “belirsizlik” kavramını da içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda güvenlik elde edilmeye çalışılan bir değer (hedef-konumu/ varılmak istenen durum) korunmasının sağlandığından emin olduğunda mümkün olmaktadır. Bu şekilde Güvenlik iki ayrı elementin yani “emin olma durumu” ve “hedef edinilen konum” birleşiminden meydana gelmektedir. Böylece güvenlik olgusu “varılmak istenen durumun değerini anlama” ile “amaç edinilen konumun kaybedilme ihtimali” temelinde ölçülmektedir. (Zangl/Zürn 2003:172) Var olan veya hedef edinilen bir durumun kaybedilme ihtimali “tehdit” algılamasını oluşturmaktadır. Bu temelde Güvenlik kavramını bir aktörün (bu durumda ulus

---

* İspanya vatandaşı ve Sevilla Üniveristesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Pablo Guiterraz Vega'nın sadece sakallı olduğu için şüpheli görülerek uçaktan indirilmesi ile ilgili haberler için bkz. 28.09.2006 tarihli ulusal gazeteler.

devlet) başka bir aktör tarafından tehdit edilmeme durumu olarak tanımlayabiliriz. Yani bir devletin başka bir devlet tarafından tehdit edilmemesi ve söz konusu devletin tehdit edilmediğinden emin olması devletin güvende olduğu anlamına gelmektedir. Bu tanımlı bilateral alandan unilateral bir düzeye çıkartırsak güvenlik kavramını şu şekilde tanımlayabiliriz. Güvenlik, “ülkelerin iç sistemlerinin yapıları ve uluslararası sistemin yapısı gereği, toplumsal aktörler de dâhil olmak üzere hiç bir aktörün iktidarlara ve toplumlara karşı herhangi bir şiddet kullanmak için ne bir nedeni ne de imkânının olduğu” bu durumu ifade etmektedir. (Czempiel 2004: www.auswaertigesamt.de) Yukardaki güvenlik tanımı bireysel, toplumsal ve devlet bazında kimsenin kimseyle alıp vereceğinin ol(a)mayacağı bir ortamda oluşabilecek ideal bir güvenlik tanımını ortaya koymaktadır.* Uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler büyüklük ve amaçlarına göre farklı güvenlik anlayışlarına ve arayışlarına sahiptirler. Neorealist teorisyen Waltz'a göre anarşik bir ortamda güvenlik en üst düzeyde emir gibidir. O'na göre devletler kendi varlıklarını güven altına aldıktan sonra ancak kazanç ve güç gibi diğer hedeflerinin tehlikesiz bir şekilde peşinden gidebilirler. (Waltz 1990:121) Uluslararası düzlemde her aktörün tehdit algılayışı subjektif değerlere/gerekçelere dayalı olarak farklı olmakta, güvenlik anlayışı özü bakımından değişmese de güvenlik konusunda gösterdiği hassasiyeti ve güvenlik algılaması farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu durum aktörün uluslararası sistemde taşıdığı ağırlığa, güç ve kapasite büyüklüğüne, iç dinamiklerine, uluslararası sistemi algılayış biçimine ve kendisine biçtiği role göre değişmektedir. Uluslararası sistem ve sistemin güvenliği büyük devletlerin sistemi algılama biçimi ve güvenlik anlayışları temelinde şekillenmektedir. Başka bir ifadeyle uluslararası sistem dayandığı temel değerleri, büyük devletlerin ulusal çıkarlarının ortak bileşiminden almaktadır. Uluslararası sistemde ulus devletlerin ve şirketlerin kaderi küçük devletlerden çok, büyük devletlerin eylemleri ve politikaları tarafından belirlenmektedir. (Waltz 1990:120) Ayrıca uluslararası sistemdeki gelişmeleri karşılama biçimi, olumsuz olgulardan etkilenme biçimi, dönüşüm ve olguları etkileyebilme biçimleri de farklı güvenlik anlayışlarının oluşmasına yol açmaktadır. Ancak uluslararası sistemdeki aktörün tehdidi algılayış farklılığı ve bu çerçevede talep ve beklentilerinin uyuşmadığı her durumda aktörler arasında

* Güvenlik kavramının belli başlı diğer bazı tanımlamaları da şu şekilde verilebilir; Güvenlik, “elde edilen değerlere karşı güvenliğin yok olduğu durum” olarak ele alındığında, “sahip olunan değerlere karşı bir zararın en düşük olduğu hal” şeklinde tanımlanabilir. (Baldwin 2003 11-18); Diğer bir tanımlamada güvenlik kavramıyla “toplumların geniş çaplı şiddet olaylarından veya bunların meydana gelebileceği tehdidinden uzak olarak hayatlarını sürdürmeleri” kastedilmektedir. Edward Mortimer, “European Security After The Cold War”, **Adelphi Papers**, Summer-1992, No:271, s.6; Başka bir tanımlama ise kavramın uluslararası ilişkilerdeki yerini ve rolünü farklı bir bakış açısı ile incelerken, “güvenlik tanımları veya ilkeleri, uluslararası siyasetin iyi düzenlenmiş kurumlarıdır” şeklindeki izahı ile güvenliğin toplumlar ve devletler arası ilişkilerdeki temel aktör konumuna dikkati çekmektedir. Emma Rothschild, “What is Security”, **Deadolus**, Summer-1995, s.53.

mutlaka çatışma çıkması beklenmez. Kısaca uluslararası güvenlik kavramının esas olarak tümünden gelim bir yaklaşımla şu şekilde sıralamak mümkündür: (Dedeoğlu 2003: 12)

- a) Uluslararası sistemin bütünü ya da bütününe yakınının güvenliği,
- b) Coğrafi ya da işlevsel alt-sistemlerin, bölgelerin güvenliği,
- c) Devletin güvenliği,
- d) Toplumun güvenliği,
- e) Toplumsal alt-grupların güvenliği,
- f) Bireylerin güvenliği.

Geleneksel yaklaşımlara bakıldığında güvenlik kavramının, askeri-stratejik seviyede ele alındığı tespit edilmektedir. Güvenlik, geleneksel yaklaşımda devletler arası güç ve çekişme ile ilgilidir. Askeri tehditler ve düşman, geleneksel güvenlik anlayışının ana konularıdır. Üstelik Realist görüşün güvenlik ile güç arasında bağlantı kurması, güvenlik ile ilgili analizleri daha da karmaşık hale getirerek aynı zamanda kendi içinde bir çelişkiyi de doğurmaktadır. Zira güç unsuru kullanılarak başkalarının aleyhine bir statüko yaratılması, güvenlik kavramının kendisi ile çelişmektedir. Karşı tarafın kendi güvenliğini tehdit altında hissetmesi, onunda güvenliğini sağlamak için harekete geçmesine, kendini güvende hissedebilecek tedbirlere başvurmasına neden olmakta bu da diğer tarafın aynı şekilde karşılık vermesine neden olmaktadır. Soğuk Savaş döneminde konvansiyonel ve nükleer savunma sistemlerinin geliştirilmesinde görüldüğü gibi böyle bir durum Senghaas'ın ifadesiyle bir güvenlik ikilemi (Sicherheitsdilemma) oluşmasına neden olmaktadır. (Senghaas 1992:143-144)

Devletin bütünlüğünün ve bu devlet mekanizması içerisinde yaşayarak, organik anlamda ona hayatiyet kazandıran ülke vatandaşlarının özgürlük ve bağımsızlıklarının teminatı için takip edilecek iç ve dış politikanın formülasyonunda, ulusal ve uluslararası güvenlik politikaları anahtar rol oynamaktadır. Doktrinde ve genel stratejik konjonktürde çok çeşitli açıklamalara konu olan güvenlik kavramı hakkında değişik kriterler temel olarak alınmaktadır. İdeolojik, jeopolitik, stratejik, ekonomik çıkar kstasları göz önünde bulundurulduğunda, güvenlik kavramı için oluşturulan çerçeve değişik görünüm arz edebilmektedir.

Güvenlik Anlayışının Değişimi

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde güvenlik kavramı 16. yüzyılda Machiavelli ile realist yaklaşımın ilk önermelerini taşıyan ve devletlerarasındaki rekabetin onları zorunlu olarak çatışmaya sürüklediği ve devletin güvenliğinin bir başka

gücün vesayeti altında bulunmamakla ifadelendirildiği bir çerçeveye değerlendirildiğini görmekteyiz. 17. yüzyılda Hugo Grotius rasyonalizmin etkisiyle de ele aldığı güvenlik kavramında uluslararası ortamı anarşik olarak değerlendirmekle birlikte Hobbes'ten farklı olarak uluslararası sistemi mutlak bir çatışma olarak değerlendirmenin yanlış olacağını ifade etmiştir. Güvenlik ve savunma arasında doğrudan bir ilinti kurulmaya başlandığı Grotius ile birlikte güvenlik kavramı, bir devlete karşı yapılan saldırı karşısındaki savunma önlemlerinin bütünü olarak değerlendirilmiştir. İdealist eğilimlerin geliştiği 18. yüzyılda güvenlik savaş durumunun reddi ile özdeş tutulmaya başlamıştır. Bu durumda savaş ve çatışmaya engel olabilecek öneriler geliştirilmeye başlanmış ve bu önerilerin tümü, devletin güvenliğinin uluslararası sistemin güvenliği ile birlikte değerlendirilmesi düşüncesine temel teşkil etmiştir. Immanuel Kant, 1795 yılında yazdığı “Ebedi Barış” (Zum ewigen Frieden) başlıklı makalesinde uluslararası barışın korunması için şiddetin ve savaşın bir hukuk yolu olarak lanetlenmesini, halkların barışı sağlamak için sorumluluk altına girmeleri ve bunun da ancak aralarında yaptıkları bir anlaşma ile sağlanabileceğini vurgularken, uluslararası düzeyde güvenliği sağlayacak kolektif bir kurumsal yapıya işaret etmekte; diğer taraftan bugünün literatüründe *Global governance* (Nuscheler 2002:78) olarak da tanımlayabileceğimiz federatif olarak şekillenen uluslararası sistemin tüm devletleri içine alarak ebedi barışı sağlayabileceğine inanmaktaydı. (Kant:1993:12)

Soğuk Savaş boyunca güvenlik çalışmaları çoğunlukla devletin askeri tarafıyla ilgilenen bilim adamlarının yaptıkları çalışmalardan ibaret olmuştur. Bir konu askeri güç ile ilgili olduğunda, bir güvenlik meselesi olarak düşünülmüş, askeri güç ile ilgili olmayanlar ise ikincil politika (low politics) kategorisine dâhil edilmiştir. Kısaca bu dönemin güvenlik anlayışının merkezinde güvenlik değil, askeri güç unsuru söz konusudur. (Baldwin 2003: 10-11)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Balkanlar'da, Avrasya'da ve diğer bölgelerde oluşan jeopolitik boşluk alanları yerel veya bölgesel güçler tarafından şiddet kullanılarak doldurulmaya çalışıldı. Soğuk Savaşın resmen sona erdiğinin açıklanmasından sonra Saddam Hüseyin'in Basra Körfezi'nde oluştuğuna inandığı jeopolitik boşluğu Kuveyt'i işgal ederek kendi lehine çevirmeye çalıştı. Saddam'ın bu girişimi bu tür bir algılamaya iyi bir örnek olduğu gibi, ABD'nin öncülüğünde diğer güçlerin buna karşı çıkması ise büyük güçlerin kendi çıkarlarını tehdit eden ve “kötü örnek” oluşturan eylemleri kabul etmeyeceğini göstermiştir. Etnik, dinsel veya ayrılıkçı hedeflere yönelik olarak şiddeti bir araç olarak kullanan bu yerel ve bölgesel güçler, ABD ve müttefikleri tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmış veya saf dışı bırakılmışlardır (Afganistan ve Irak'ta yaşanan gelişmeler gibi). Bu bağlamda NATO'nun 90'lı yılların başında geliştirdiği yeni güvenlik stratejisinde artık Sovyetler gibi bir güç ve onun nükleer silahları bir tehdit unsuru olarak yoktu. Soğuk Savaş sonrası

dönemde nükleer tehdit tehlikesi azaldı. Buna karşın geçiş dönemi uluslararası ilişkilerde belirsizliklerin yoğun olduğu bir dönem olarak nitelendirildi. Oyun kurallarının dışında kendi etkinlik alanlarını gerektiğinde zora başvurarak genişletmeye çalışan Saddam gibi diktatörlerin Batı'nın jeostratejik ve jeoekonomik can damarlarını teşkil eden petrol kaynaklarını kontrol altına alma girişimleri bu belirsiz dönemin bir göstergesiydi. Balkanlar'da en yoğun şekilde ortaya çıkan etnik ve din temelindeki şiddet olayları ve özellikle 11 Eylül sonrası El Kaide isminde somutlaşan terörizm, uluslararası sistemi ve sistemin güvenliğini tehdit eden faktörler olarak algılanmaya başlandı. Soğuk Savaş sonrası NATO zirvesinde kabul edilen yeni Savunma Stratejisinde, önceden öngörülemeyen etnik ve dini temelli çatışmalara risk kategorisi çerçevesinde dikkat edilmesi gerektiği belirtildi. Ayrıca Batı'nın ekonomik refahının temel dinamiğini teşkil eden enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerdeki çatışmaların ve istikrarsızlıkların kontrol altına alınması veya bölgenin hâkimiyetinin Batı düşmanı siyasal güçler tarafından ele geçirilmesinin engellenmesi gerektiği ifade edilmekteydi. (Gipfelkonferenz der NATO 1991; Europa Archiv 1992: D 52)

Kuveyt Krizi ve arkasından gelen Kuveyt Savaşı sonrasında klasik Soğuk Savaş dönemindeki savunma sistemlerinin güvenliğin sağlanması için yeterli olmadığı ortaya çıktı. ABD Başkanı Bush 1993 yılında yeni şartlara uyum sağlayabilecek “dünya polisi özellikleri sayılabilecek bir asker profili çizmekteydi. Bu asker, sorunlu bölgelere hızlı bir şekilde intikal kabiliyeti ile donanmış olacak, çatışan taraflar arasında ateşkesi sağlayabilme gücüne sahip, doğal afetlerle mücadele edebilecek donanımda ve yardımların güvenliğini sağlayabilecek düzeyde özelliklere sahip olmalıydı. Aynı dönemde BM'nin de dünyanın değişik bölgelerinde görevlendirdiği barış gücü askerlerinin görev alanlarının Soğuk Savaş dönemine göre farklılaşmalar meydana geldi. BM'nin “Üçüncü Kuşak” misyonu olarak ifade edilen görevlerinde sadece taraflar arasında barışın korunmasını yönelik çalışmalar değil, gerektiğinde barışın sağlanabilmesi için zora başvurulması gibi görevleri de içeren yeni bir görev anlayışı geliştirildi. Buna ilaveten BM görevlerinin son aşamasını oluşturan “Dördüncü Kuşak görev tanımına önceki görevlerden başka yerel güvenliğin sağlanması için polis teşkilatının oluşturulması, insani yardım konularında görev alınması, seçimlerin demokratik bir ortamda ve kurallarına uygun bir şekilde yapılmasının sağlanması gibi yeni görev alanlarını üstlenmek durumunda kaldı. (Greis/Varwick 2004:124- 140; Demiray 2006:256)

Dieter S. Lutz 1980'li yıllara gelindiğinde pozitif ve sürekli bir barışın güven altına alınmasını tehdit eden gelişmeleri şu şekilde sıralamaktadır. Silah ve savunma sanayiine yapılan mali ve ekonomik harcamaların fazlalığı; bununla ters orantılı olarak Üçüncü Dünya'da kitlesel açlık

tehlikesi ve kitlesel fakirliğin çoğalması; ülkelerarası, savaşlar, iç çatışmalar, isyanlar; mevcut rejimleri yıkmaya yönelik devrimci hareketler; askeri ihtilaller ve gerilla savaşlarında azalma almaması; silah ihracatındaki artış; Orta Avrupa'da giderek artan asker ve savunma yoğunluğu; atom bombasına sahip olan ülkelerin sayılarının durdurulamayan yükselişi, nükleer ve biyolojik kitle imha silahlarındaki “enfasyon”; nükleer silahların imha güçlerinin hızlı bir şekilde yükselmesi; askeri doktrinlerde ve teknolojiye devrim niteliğinde kaymaların olması ve son olarak silahsızlanma görüşmelerinde ilerleme sağlayamayan yetersiz çabalar. (Lutz 1982: 19-23) Lutz'un uluslararası güvenliği tehdit eden sorunlar olarak sıraladığı problemlerin doğu – Batı çekişmesinden kaynaklanan nükleer tehdit algılamasının bertaraf edildiğini, buna karşın diğer alanlardaki kaygıların devam ettiğini göstermektedir.

BM Genel Sekreteri tarafından görevlendirilen ve 2 Aralık 2004 yılında BM Genel Kurulu'na sunulan ve Tayland eski başbakanı Anand Panyarachun başkanlığında akıl adamlar grubu “*Güvenli bir Dünya için: Bizim ortak Sorumluluğumuz*”, “*Tehdit Meydan Okuma ve Dönüşüm*” başlıklı bir rapor hazırladı. Bu raporda birçok insanın ölümüne ve yaşama şansının azalmasına, ulus devletin uluslararası sistemin asli unsuru olmasının engellenmesine neden olan her olayın ve her sürecin uluslararası sistem için tehdit oluşturduğu ifade edildikten sonra, dünyanın gelecek on yıllarda karşı karşıya kalacağı tehditleri altı grup altında toplamaktadırlar. Bunlar:

- Fakirlik, salgın hastalıkları ve çevre felaketlerini de içine alan ekonomik ve sosyal sorunlar.
- Ülkeler arasındaki çatışmalar.
- İç çatışmalar, iç savaşlar, soykırım ve diğer yoğun katliamlar.
- Nükleer, radyolojik, biyolojik ve kimyasal silahlar.
- Terörizm.
- Ulus sınırlarını aşan organize suçlar. (Vereinten Nationen 2004)

Soğuk Savaş döneminde uluslararası güvenliği tehdit eden sorunlarla yukarıdaki rapor karşılaştırıldığında fakirliğin, iç çatışmaların silahlanmadan duyulan endişe ortak noktalar olarak görülmektedir. Soğuk Savaşın bitmesinden sonra uluslararası sistemin tehdit algılaması sıralamasında revizyona gidildi. Yeşerdiği coğrafya olarak gelişmiş ülkelerin en fazla ihtiyacını duydukları enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerde Batı'nın çıkarlarına karşı mücadele eden fakat eylemlerini Batı topraklarında da gerçekleştiren terörizm uluslararası barışı tehdit öncelikli faktör haline gelmiştir.

Dünya petrol harcamalarının % 25'ni tüketmesi ABD ekonomisinin ne kadar petrole ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. ABD'nin Afganistan'a ve Irak'a yaptığı müdahalenin, bu bölgelerde toplanmış ve demokrasi ve insan haklarına yönelik terörist devlet (Irak) ve odaklara (El Kaide) karşı Batı değerlerinin korunmasına yönelik olarak yapıldığı iddia edilmektedir. Bu projenin ABD'nin ekonomik ihtirasından değil terörizm karşısındaki korkusundan kaynaklandığı savunulmasına (Brockhoff: 2003) rağmen, başta ABD olmak üzere Batı'nın Ortadoğu ve Orta Asya enerji kaynaklarına olan ihtiyacı ve ekonomik istikrar ve kalkınmada petrolün oynadığı rol, ABD tarafından savunulan bu tezi şüpheli hale getirmektedir. BP'nin Almanya yönetim kurulu başkan yardımcısı Peter Knoedel'in ifadesiyle, enerji kaynağı olarak ne petrolün ne de doğalgazın en fazla tüketildikleri yerde bulunması bir gelişmiş ülkeler açısından bir handikaptır. Ekonomik ve sosyal kalkınma için enerjinin vazgeçilmezliği karşısında örneğin Almanya'nın petrol ihtiyacının %98'ni ve doğalgaz ihtiyacının % 75'ni ithal etmesi, (Knoedel 2005) batılı gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınma ve istikrarlarını sürdürebilmeleri için enerji kaynaklarına olan bağılıklarını ortaya koymaktadır.

ABD, Ortadoğu'ya ilişkin çıkarlarını gerçekleştirmeyi bir ulusal güvenlik sorunu olarak görmektedir ve bu bölgede Irak'ın işgali ve Saddam rejiminin devrilmesinden sonra özellikle de İran ile Suriye rejimlerinin Ortadoğu'ya yönelik politikalarında etkin olabileceği ihtimaline karşılık bölge ülkelerinin kendisine yönelik muhalefetini bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Küresel sermayenin kalbi olan ABD'ye yapılan 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terörist saldırılar, Batı dünyasında sadece territorial olarak ABD'nin topraklarına yapılmış bir saldırı olarak değil, Batı medeniyeti ve onun insanlık için tarihsel süreç içinde geliştirdiği humanist değerlere karşı yapılan bir saldırı olarak yorumlandı. Bu işe güvenlik kavramına yeni bir tanım ve boyut getirirken aynı zamanda güvenliğin sağlanması yolunda Soğuk Savaş döneminden farklı stratejilerin geliştirilmesini de beraberinde getirdi. ABD'nin yeni savaş stratejisine göre savaş alanı her hangi bir ülke ile sınırlı değildi. Savaş dünyanın her yerinde ABD'nin ve Batı'nın çıkarlarına karşı olan tüm potansiyel devlet ve örgütleri kapsamaktaydı. “Haydut Devletler”[•](Barnett 2005:104) kavramı ile yeni bir düşman tanımı yapılmıştır. Yeni düşman savaş stratejisine yeni bir boyut getirmiş ve asimetrik savaş, 21. Yüzyılın yeni savaş stratejisi olmuştur. Thomas Barnett'e göre ABD'nin Soğuk Savaş döneminde askeri olarak “büyük olana göre” yapmış olduğu savunma ve güvenlik stratejisi Kızıl Ordu'nun işlevini

---

[•] Barnett'e göre uluslararası sistem küreselleşme temelinde belli bir düzen içerisine yaşması için uyulması gereken kurallar dizisi bulunmaktadır. Dış dünya ile ekonomik bağ kurmak isteyen toplumlar ve uluslar bunun bir bedeli olduğunu kabul etmeli, siyasi ve güvenlik içerikli kurallar dizisini kabul etmelidirler. “Haydut Rejimler” bu kurallar dizisini kabul etmeyen veya kuralları ihlal eden rejimler veya devletlerdir. Barnett 2003:104)

kaybetmesiyle birlikte önemini yitirmiştir. 21. Yüzyılda başta ABD olmak üzere Batı'nın güvenlik algılayışındaki temel strateji, muhtemel potansiyel büyük rakiplerin ortaya çıkmasını engellemek için aynı jeopolitik kuşak üzerinde jeostratejik öneme sahip küçük devletlerin kontrol altına alınması stratejilerinden hareket ederek “merkezin” yani Batı'nın güvenliğinin sağlanması gerektirir. (Barnett 2005:89)

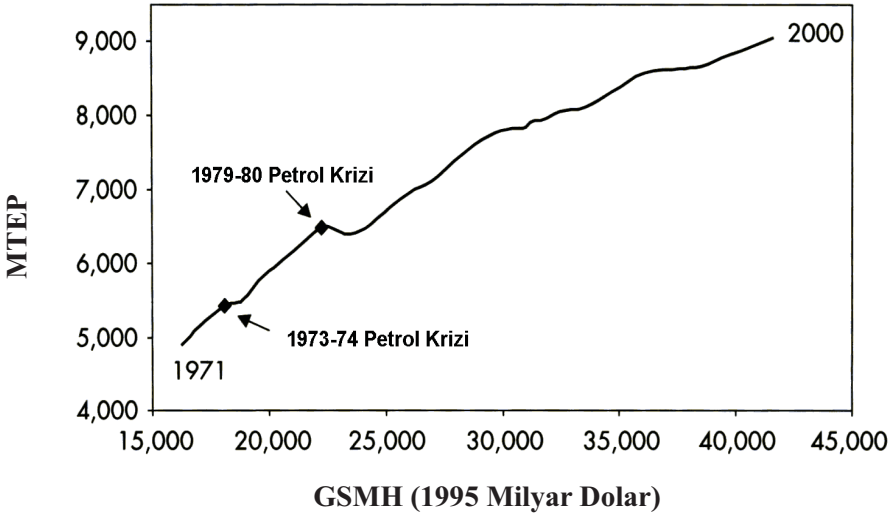
Ekonomik Kalkınma, Enerji Kaynakları ve Güvenlik Politikaları Arasındaki İlişkiler

Paul Kennedy tarihte büyük güçlerin yükselişlerini ve çöküşlerini açıklamaya çalıştığı kitabında ana tezlerinden birinde ekonomik gelişmelerin farklı bölge ve toplumlarda ekonomik büyüme, teknolojik buluş, bilim, savaşlar, coğrafya ve toplumsal çerçeve gibi faktörlere bağlı olarak düzensiz olduğunu savunmaktadır. Birinci teze bağlı olarak gelişen fakat bu çalışma için anlamlı olan ikinci tezinde Kennedy, askeri gücün onu besleyebilecek yeterli zenginlik kaynaklarına dayandığını ve bu kaynakların da ancak verimli bir ekonomi, sağlıklı işleyen bir maliye ve üstün teknolojik atılımlarla sağlandığının her dönemdeki hükümdarlar tarafından idrak edildiğini ifade etmekte. Ve en önemlisi “uluslararası sistem içindeki çeşitli imparatorlukların ve devletlerin yükselişleri ve çöküşleri, zaferi her zaman en büyük maddi kaynaklara sahip olan tarafın” kazandığını büyük devletlerin güç savaşlarının sonuçlarının doğrulandığını savunmaktadır. (Kennedy 1996:516–517)

Bu çerçevede ülkelerin sahip oldukları ekonomik güçlerin, uluslararası düzeyde kendi varlıklarını ve güvenliklerini sağlayabilecek askeri kapasiteleri kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Günümüz şartlarında sahip olunan (gerek “kontrol” ve gerekse “etki” gücü açısından) enerji kaynakları, ekonomik gelişimin bir gereği olması yanında uluslararası nüfuzun da bir aracı haline gelmiştir. Zira insanlık bilim ve teknolojide ilerledikçe enerji sorunu da bu ilerlemeyle birlikte kendini daha çok hissettirmektedir. Hızla artan dünya nüfusunu çağın gerektirdiği imkânlardan faydalandırmak, insanlığın doğal gelişim sürecini kesintisiz sürdürebilmek, ancak ve ancak enerji kaynakları ve bu kaynaklardan rasyonel bir şekilde faydalanma ile mümkün görülmektedir. Bu sebeptendir ki devletlerin var olma ve varlığını sürdürebilme yolundaki mücadeleleri, enerji kaynaklarının kontrolünü ve enerjiiyi en etkin ve ekonomik şekilde kullanma isteklerinin rekabeti, hatta bazen şiddet kullanmalarını da kaçınılmaz hale getirmektedir. Kısaca, enerji kaynakları ekonomik gelişimin temel faktörüdür. Ve böyle bir süreçte elde edilen ekonomik güç, en az askeri güç kadar artık uluslararası yapıda devletin kendi varlığını ve güvenliğini sağlamada temel unsur halini almıştır.

Yapılan ampirik çalışmalar enerji tüketimi ile ekonomik faaliyet arasında yakın

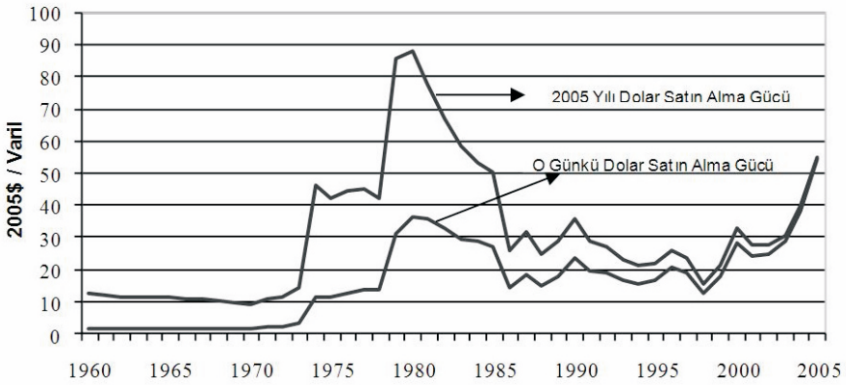
bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin belirlenmesinde ise genel olarak Enerji/GSMH rasyosu kullanılmaktadır. Rasyo, enerji tüketimi ile GSMH artış oranları arasında pozitif yönde bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. 1971'den bu yana GSMH'daki her %1'lik artışın, enerji tüketimindeki %0,64'lük bir büyümeyle birleştiği hesaplanmıştır. Gelişmiş ülkelerde ise GSMH'daki her %1'lik bir artış, enerji tüketiminde %1,6'lık artışla takip edilmiştir. (World Energie Outlook 2002:40-42) Gelişen ülkeler bu süreçte ekonomik büyüme hedeflerine ulaşırken daha fazla enerji tüketmek durumundadırlar. 1958-1970 arası petrolün varil fiyatı (o günkü dolar satın alma gücü paritesine göre) ortalama 3 dolar olarak gerçekleşmiş, bu sermaye döngüsünün sonunu ise Suriye-Mısır ve İsrail arasında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı (5 Ekim 1973) getirmiştir. 1972'de varil fiyatı 3 dolar olan petrolün, 1974'deki fiyatı dört kat artarak 12 dolara yükselmiştir. ABD ve Batı ülkelerinin İsrail yanlısı tavrı sonucunda OPEC'in ambargosu gerçekleşmiş, petrol fiyatları 14 dolar seviyesine kadar çıkmıştır. 1979-1980 döneminde meydana gelen İran Devrimi ve İran-Irak Savaşı petrol fiyatlarının 1978'deki seviyesi olan 14 dolardan, 1981 yılında 35 dolara kadar yükselmesine neden olmuştur. (www.wtrg.com 10.09.2006))

Şekil 1: Dünya Birincil Enerji Talebi ve GSMH 1971-2000
Kaynak : **World Energy Outlook 2002**, s.41.

II. Dünya Savaşı sonrası gerek ABD sermaye birikiminin ve gerekse Avrupa ve Japonya sanayi sisteminin yeniden inşası sürecinin en karakteristik özelliği düşük petrol fiyatlarına dayalı bir enerji desteğine bağlı olarak sermaye birikim döngüsünün gerçekleşmiş olmasıdır. Dünya enerji tüketimi 1949-1972 arasında üç katından daha yukarıya çıkmıştır. Aynı yıllarda petrol talebi ise, beş buçuk kat

artmıştır. 1948-1972 arasında ABD'de tüketim günde 5,8 milyon varilden 16,4 milyon varile çıkmış, aynı yıllar içinde Batı Avrupa'da petrol talebi onbeş kat artış göstermiş, günde 970.000 varilden 14,4 milyon varile yükselmiştir. Japonya'da ise tüketimdeki büyüme adeta inanılmaz düzeyi bulmuş, 137 kat artarak 32.000 varilden 4,4 milyon varile yükselmiştir.* (Yergin 1995:623) Dolayısıyla ekonomik büyümesini sürdüreceği düzeyde yeterli petrol kaynakları bulunmayan gelişmiş ve gelişen ülkeler, artan oranlarda ithal petrole bağımlı hale gelmişlerdir. Örneğin Avrupa 2030 yılında enerji ihtiyacının %70'ini ve doğalgaz ihtiyacının %90'ını ithal etmek mecburiyetinde kalacaktır. (Knoedel 2001)

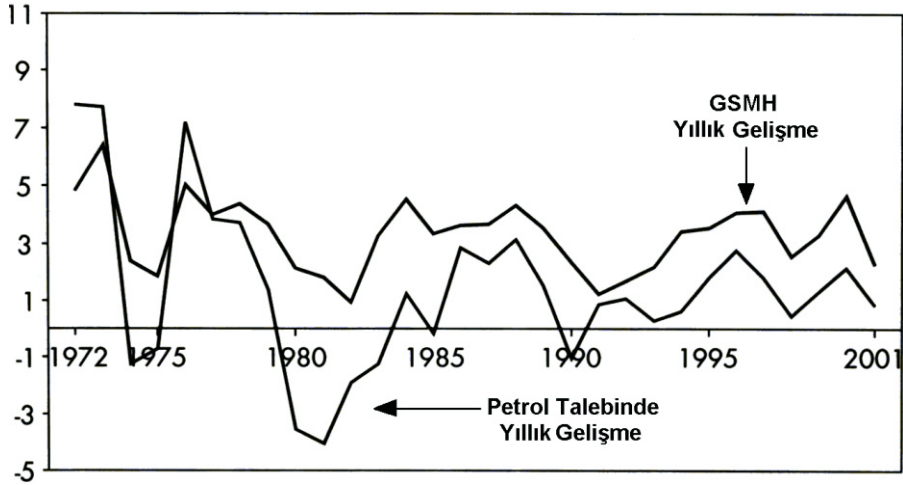
Şekil 2: Tarihte Petrol Fiyat Değişimleri

Kaynak : **BP Statistical Review of World Energy 2006** verileri kullanılmıştır.

1980'lerin ortalarında petrol fiyatlarının hızla inişe geçmesi, (25 dolar düzeyi) petrolü esas olarak Ortadoğu'dan sağlayan Pasifik çevresi sanayileşmesinin ve dünya finansal genişleme sürecinin özellikle de Japonya ve Almanya sanayi sistemlerinin yükseliş seyrinin enerji tabanını oluşturmuştur. 1990'lı yılların başında gerçekleşen Körfez Savaşı, tükettiği petrolünün büyük bir kısmını (2001 yılı için %81) (BP Stastiscal Rewiew Of World June-2002:18)Ortadoğu'dan sağlayan Pasifik sanayi çevresinin günde 4,6 milyon

* Artış oranlarında dikkati çeken nokta, ABD'nin petrole bağımlılığının B. Avrupa ve Japonya'dan daha düşük olduğudur. ABD, ithal petrole bağımlılık açısından petrol tüketiminin tamamını ithalata karşılayan B. Avrupa ve Japonya'ya göre daha avantajlıdır. Zira ABD'nin 1970 ve 1973 yıllarında petrol ihtiyacının ithalat miktar oranı, %7-%14'tür. Buna karşılık aynı yıllar için B. Avrupa'nın ithalat bağımlılığı, %63-%65, Japonya'nın ise %78-%86'dır. Bkz. www.bp.com (10.02.2004).

varile yaklaşan petrol kesintisine uğramasına neden olmuş, bu durum petrol fiyatlarının 30 dolara çıkması ile sonuçlanmıştır. (Üşümezsoy 2002:71) Zira Warwick Üniversitesi'nde ekonomi profesörü Andrew Oswald'a göre insanın ürettiği her şey iki elementten oluşmaktadır: İş ve Enerji. İnsanların ürettiği her şeyin temelini enerji oluşturmakta ve bu enerjinin büyük kısmı da petrolden elde edilmektedir. Bu bakımdan dünya ekonomisi bir bakıma hala “petrol ekonomisidir”. (Uchatius: 2003)Geçmişte gerçekleşen petrol talebi ile ekonomik büyümenin aynı yönde seyreden trendler meydana getirdiği tespiti Şekil 3'te rahatlıkla görülmektedir. Bununla birlikte global petrol tüketiminin 2030 yılına kadar ki süreçte de yıllık %1,6'lık büyüme ile artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. (World Energie Outlook 2002:90) Kısaca özetlediğimiz yakın tarih uluslararası politik ve iktisadi sistemdeki gelişmeler üzerinde petrol ve gelecekteki doğal gazın doğrudan etkisinin olduğu açıktır. Diğer taraftan dünya nüfus yapısında meydana gelen gelişmeler, dünya ülkelerinin enerji kullanımları ile güvenlik algılamaları konusunda önemli sonuçlar çıkartmamızı sağlar. Dünya nüfus artışı önceki yıllarda yapılan tahminlere göre daha yavaş gelişmektedir. Dünya nüfusu, yapılan tahminler doğrultusunda Birleşmiş Milletler'in bugünkü projeksiyonunda 2025 yılı için 7.8 milyar olarak belirlenmiş, nüfus artış hızı da (2000-2025 arası) yıllık ortalama %1,048 gibi zayıf bir hıza indirilmiştir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus artış hızı çok daha hızlı olmaya devam edecektir. BM verilerine göre 2005 yılı tahmini dünya nüfusu 6.464 milyondur.

Şekil 3: Global Ekonomi ve Petrol Talebindeki Gelişme

Kaynak : **World Energy Outlook 2002**, s.90.

Bunun %18,7'si (1.211 milyon) gelişmiş ülkelerin nüfus yoğunluğunu oluşturuyorken, %81,2'sini de (5.253 milyon) gelişmekte olan ülkelerin nüfus

yoğunluğunu teşkil etmektedir. Yapılan tahminlerde dikkati çeken diğer nokta 2025 yılı için öngörülen nüfus yoğunluklarında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki farklılığın daha da artıyor olmasıdır. Buna göre 2025 yılında dünya nüfusunun %15,7'si gelişmiş ülkelerin nüfus yoğunluğunu oluştururken yaklaşık %85'ini de gelişmekte olan ülkelerin nüfus yoğunluğunu oluşturacaktır. (www.un.org/popin 12.10.2006)

Diğer taraftan dünya birincil enerji tüketimlerine bakıldığında ise 20. yüzyıl başlangıcından günümüze dek tüketim rakamlarının yaklaşık sekiz kat arttığı gözlenmektedir. (www.bp.com 10.09.2006) Bu noktada varmaya çalıştığımız sonuç; enerji kullanım istatistiklerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'ini teşkil eden gelişmiş ülkelerin enerji tüketimleri, toplam dünya enerji tüketiminin %65'ini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yaklaşık 5,5 milyar insan toplam enerji arzının geriye kalan %35'lik dilimini tüketmektedir. Bu husus çeşitli ülkelerin enerji indikatörlerine ait rakamlarda da rahatlıkla görülmektedir. Bu verilerle kişi başına yıllık birincil enerji arzı dünya genel ortalaması 1,77 tep/kişidir. Bu ortalama Kanada'da 8,42 tep/kişi, ABD'de 8,12 tep/kişi, Rusya'da 4,46 tep/kişi, Fransa'da 4,43 tep/kişi, Almanya'da 4,22 tep/kişi, Japonya'da 4,18 tep/kişi, İngiltere'de 3,91 tep/kişi iken, Türkiye'de 1,14 tep/kişidir.(Key World Energy Statistics 2006:48-57)

Ekonomik gelişimin ve kalkınmanın enerji temelli gerçekleşme gerçeği ve petrol ve doğal gazın dünya sanayi sistemindeki doğrudan etkisi, 21. yüzyılda daha da artarak devam edecektir. Zira uluslararası sistemde meydana gelen güvenlik algılamasındaki değişimin, artık askeri olmaktan çıkarak ekonomik unsur ağırlıkta algılanışı, enerji kaynaklarının ve buldukları coğrafyaların ekonomik, stratejik ve jeopolitik değeri üzerinde tartışmasız bir etki doğurmaktadır. 21. yüzyılda dünya ekonomik sisteminin genişleme döngüsü ve süreci, petrol ve doğal gaz ile bağlantılı bir coğrafik denetimin kontrolünde gerçekleşecektir.

Batı Avrupa ülkeleri İkinci Dünya Savaşından sonra kendi aralarında bir “güvenlik toplumu” ya da “güvenli toplum” (security community) yaratmayı başarmışlardır. İlk kez Karl Deutsch tarafından kullanılan bu terim, “aralarındaki sorunları askeri güç kullanarak çözmeyi hayal bile etmeyen ülkeler topluluğunu” kastedmektedir.(Roper 1996:35) Diğer bir deyişle güvenli toplum, karşılıklı askeri güç tehdidi ya da kullanımının ihtimal dahilinde olmadığı bir ülkeler topluluğudur. Böyle bir toplumun ortak değerler ve karşılıklı çıkar üzerine oturması, şiddetin ve şiddet kullanmayı tehdit etmenin sorunların çözümünde bir araç olarak kullanılmayacağından emin olunması ve sorunların barışçı yollardan çözümü için gerekli olan kurumsal mekanizmaların varlığı ve bunların işlevlerinin benimsemiş olması gerekmektedir. Batı Avrupa

ülkeleri Soğuk Savaş döneminde kurdukları böyle bir sistemi genişleterek ve geliştirerek devam ettirmektedirler.●

Nitekim güvenlik kavramının sadece askeri boyutu ile değil ama aynı zamanda ulusal ve uluslararası politikada ekonomik, siyasi ve insani boyutlarının bulunduğu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1987 yılında Silahsızlanma ve Kalkınma Konferansı'nda yaptığı güvenlik tanımında da ifadesini bulmuştur. (Final Document 1987:3) 1990 sonrası ABD'nin tüm ulusal güvenlik stratejilerinde güvenlik ve ekonomik gücün ayrılmaz parçaları olduğundan hareketle, güçlü, müreffeh ve rekabete dayalı bir ulusal ekonominin oluşturulması temel hedef olarak belirlenmiştir.●

Günümüzde ABD'nin süper güç görünümü, petrol bölgeleri üzerindeki egemenliği nedeniyledir. ABD'nin küresel askeri ve politik hegemonyasının 21. yüzyılda da sürmesi, yeni dünya düzenin ABD tarafından yönetilmesi, ancak petrol ve doğal gaz bölgelerinde ABD egemenliğinin sürmesi ile mümkündür. Ortadoğu ve Hazar bölgeleri petrol yataklarının kimin kontrolünde olacağı, Avrupa ile ABD arasındaki 21. yüzyıldaki sürtüşmenin ana konusunu oluşturacaktır. (Üşümezsoy 2002:72)

Güvenlik ve Jeopolitika

Kendi varlığını sürdürme ve koruma anlayışıyla güvenli ilgili stratejilerini ülke toprakları dışına taşıyan (ister sömürge biçiminde, ister diğer yöntemlerle) devletler, aynı bölgelere aynı gerekçelerle talip olan diğer devletleri tehdit kabul

---

● Bu çerçevede zaman zaman gerginleşen ve taraflar arasında askeri güç kullanma tehdidinin gündeme getirildiği Türk-Yunan ilişkilerinin Avrupa'nın bu güvenli toplu modelini zedelediği söylenebilir. Zira iki ülke arasında bir savaşın çıkması ihtimali oldukça azdır. Bu, bir yanda NATO'nun ve özellikle ABD'nin, öte yanda da her iki ülkenin de dahil olduğu Avrupa Konseyi, AGİK ve en önemlisi Türkiye'nin AB ile üyelik hedefine yönelik olarak başlattığı müzakere sürecinin Türkiye ve Yunanistan üzerindeki engelleyici etkisinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Türk-Yunan ilişkilerinin güvenli toplu sistemi açısından negatif bir örnek olarak değil, bilakis temel bir çatışmanın Batı Avrupa ve Transatlantik güvenli sistemleri sayesinde sınırlandırılmış olması itibarıyla olumlu bir örnek olarak kabul edilmektedir. Dieter Mahncke, **Parameters Of European Security**, Chaillot Papers, Institute For Security Studies, WEU-Paris, Eylül-1993, No:10, s.5-6.

¹ Bkz. **International Conference on the Relationship Between Disarmament and Development: Final Document, 24 Agust-11 September-1987**, United Nations New York, 1987, s.3.

● ABD'nin 1990 sonrası Ulusal Güvenlik Strateji Raporları için Bkz.: <http://www.comw.org/qdr/offdocs.html> (08.07.2003); Dünya ticaretindeki kutuplaşmalar, birçok yönden politik ve ideolojik bölünmelerin ve gruplaşmaların da temelini oluşturmaktadır. Buna verilebilecek en güzel örnek Irak Krizi'dir. Zira ABD'nin Irak'a uyguladığı yaptırımlar ve devamında yaşanan savaş, dünya ticaretinde başı çeken ve liderliğe soyunan ülkelerin birbirlerinin etkinliklerini Orta Doğuda sınırlandırmaya yönelik girişimleri olarak gelişmiştir. Bu süreçte dünya ekonomisindeki paylaşım mücadelesinde yeraltı kaynakları ve bunların ekonomik güvenliğini sağlamak amacıyla nakil güzergâhları üzerindeki rekabet de giderek yoğunlaşmaktadır. "Aslan Ekonomik..., a.g.m.

etmişlerdir. Çünkü güvenlik, bir toplumun ya da ülkenin savunulmasının yanı sıra ele geçirilmiş tüm alanların ki bunlar etki alanları bile olsa, ele geçirilmişliklerinin korunmasını da içermektedir. Bu noktada, ülke güvenliği ile ülkenin açılım alanları güvenliği gibi iki kavram birbirine eklemlenmiştir. İki kavramın birbirine eklemlenmesi ile, bir ülkenin kendi güvenliğini sağlayan değişkenler ile açılım alanlarının güvenliğini sağlayan değişkenler somutlaşmaya başlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, 19. yüzyıl ortalarından itibaren devletlerin hem kendi hem de açılım alanlarındaki güvenlik ve savunma başarılarını belirleyen özellikler üzerine yapılan çalışmalar, daha teknik ve daha bilimsel bir biçim almıştır. (Dedeoğlu 2003: 35)

19. ve 20. yüzyılda etkili olmuş bu tür çalışmalara en iyi örnek Batı'nın emperyalist yayılcı ve sömürge politikasının bilimsel meşruiyetini oluşturan jeopolitik yaklaşımlardır. Ulusal ve uluslararası güvenlik politikaları jeopolitik açıdan incelendiğinde güvenlik ile ilgili sorunları ve geleceğe yönelik diğer politik sorunları tanımak, değerlendirmek ve çözüm yolları bulmak ihtiyacı, politikacıların ve üst düzey yöneticilerinin jeopolitiğin temel bilgilerine hakim olmalarını gerektirmektedir. (İlhan 1989:20)

Jeopolitik güvenlik anlayışı, çeşitli teorilerle bir çok bilim adamı tarafından farklı açılardan ele alınmış, yorumlanmış ve günümüzün uluslararası güvenlik politikalarının temel kalıplarındaki formasyon içerisinde köklü parametreleri oluşturmuştur. Devletin ve/veya toplumun güvenliği ile jeopolitik son derece yakından ilintili olarak kabul edilmiştir.

Enerji ile ilgili geliştirilecek yaklaşım ve stratejilerin temelinde, bu stratejik kaynağın bulunduğu, nakledildiği ve tüketildiği coğrafya büyük önem arz eder. Friedrich Ratzel (1844-1094) ve Rudolf Kjellen (1864-1922) devleti bir organizma olarak değerlendirmekte ve organizmanın kendi tabii genişleme sahasına (Lebensraum) ihtiyacı olduğunu ifade etmekteydiler. Ratzel, Darwin'in tabii seleksiyon teorisinden etkilenerek hayat sahası kazanma konusunda zayıf olan devletlerin yok olacağını savunmaktaydı. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi, Asya, Avrupa ve Afrika'nın, bir bütün olarak dünya adasını ve Asya ve Avrupa'nın da yine bir bütün olarak Avrasya'yı oluşturduğunu söyleyerek Kalpgâhı bu kıtanın merkezinde belirlemiştir. Mackinder'e göre “*Doğu Avrupa'ya hakim olan, Merkez Bölgesini kontrol eder; merkez bölgesine hakim olan, dünya adasını kontrol eder; dünya adasına hakim olan dünyayı kontrol eder.*” (Mackinder 1962:150)

Mackinder'in çalışmaları üzerine yoğunlaşan Spykman, Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine karşılık, Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisini ortaya atmıştır. Spykman, dünyayı Mackinder gibi hemen hemen aynı jeopolitik levhalara ayırmış olmakla birlikte, dünya kontrolü için anahtar bölge olarak Heartland

yerine Rimland'ın (Merkez bölgesinin çevresinde, Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve Çin'i kapsayan kuşak) jeopolitik önemini vurgulamış ve savunmuştur. Spykman, kendi tezini “*Mackinder'in mütelası yanlıştır. Yaşlı dünyanın politik güçleri için bir slogan olacaksa şu şekilde olmalıdır : Kim rimland'ı kontrol ederse Avrasya'ya hükmeder; kim Avrasya'yı kontrol ederse Dünyaya hükmeder*” (Spykman 1942:43) şeklinde özetler.

Teoride Mackinder ve pratik uygulamada Spykman, ABD'nin dünya okyanuslarındaki üstünlüğünün yanı sıra Avrasya'ya hakim olabilmesi için de rimland ülkelerinin ABD kontrolü altına geçmesine yönelik çaba göstermişlerdir. Bu çerçevede bu jeopolitik fikirlerin II. Dünya Savaşı sonrası dönemde NATO'nun kurulmasına ve genişleme sürecine önemli ölçüde etki ettiğini söyleyebiliriz. (İlhan 1985:195)

Doktriner temelde ele alındığında uluslararası güvenlik açısından jeopolitik biliminin ve teorilerinin birçok açıdan tartışılır olmakla birlikte, ülkelerin coğrafi koordinatları, uluslararası hukukun ülke topraklarının değişmezliği ve işgalci davranışların yasak edildiği temel ilkeleri hatırlandığında; ulusal güvenliğin belirlenmesinde önemli bir payı olduğunu kabullenmek gerekecektir. 21. yüzyılın başlangıcında gerçekleştirilen askeri müdahalelerin ve verilen mücadelelerin geçtiği coğrafyaya bakıldığında, soğuk savaş sonrası bu yeni dönemde jeopolitik teorilerine, özellikle Mackinder ve Spykman'ın yaklaşımlarına geri dönüldüğü söylenebilir. Aynı zamanda günümüzde oluşan uluslararası sistemdeki hareketlilik ve yeni anlayışların odak noktasında, jeopolitik hâkimiyet teorilerinin temel aldığı coğrafyanın olması ve bu coğrafyada esasen enerji kaynakları üzerindeki mücadelelerin yoğunlaşması; ülkeler açısından, jeopolitika, uluslararası güvenlik ve enerji paralelliğinin kurulmasını, yine uluslararası güvenlik sebebiyle zorunlu kılmaktadır.

II. Dünya Savaşı sırasında güvenlik stratejilerinde jeopolitik yaklaşımlardan en fazla etkilenen iki ülke ABD ve SSCB olmuştur. Bilindiği gibi bu savaşta, Alman denizaltı gücü, savaşın başlangıcında çok büyük zaferler elde ederek, İngiliz konvoylarına ağır kayıplar verdirmiş, ancak ABD'nin savaşa katılımı ile savaşın seyrinin tamamen ters dönmesine engel olamamıştır. Bu dönemde öne sürülen jeopolitik tartışmalara bakıldığında bunlara göre, ulusal güvenlik açısından önemli beş sinai ve askeri merkez, ABD, SSCB, İngiltere, Almanya, Orta Avrupa ve Japonya'dır. Son üç bölgenin Batı Birliği içinde tutulması ve gücünün artırılması, Sovyetler Birliği'nin sürekli olarak geride kalmasını, bununla birlikte, yakın zamanlara kadar Sovyet düşmanı olan iki ülkenin yani Almanya ve Japonya'nın yeniden güçlendirilmesini de sağlayacaktır. (Balfour 1956:94) Bu dönemde ABD, Almanya ve Orta Avrupa kalkını ile Japonya'yı askeri ve ekonomik olarak güçlendirmek suretiyle Batı demokrasi prensiplerine

yaklaştırıp, Rusların oluşturduğu jeopolitik avantajın tecridini hedeflemiştir. Soğuk Savaş döneminde devletlerarasındaki askeri rekabet, uluslararası sistemin temel belirleyici özelliğini oluşturduğu için güvenlik de doğal olarak bu parametreler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte askeri araçların aşırı vurgulandığı eski ulusal güvenlik algılamaları, günümüzün terörizm gibi küresel güvenlik sorunları ve asimetrik savaş stratejilerinde başarılı olmalarını güçleştirmiştir. (Barnett 2005:111-119) Günümüzde güvenlik sadece savaştan korunmak veya savaşı engellemek olarak anlaşılmamakta, bunun yanında hayatta kalabilmeyi ve iktisadi ve sosyal refahı etkileyecek tehlikelerden korunmayı da içermektedir. Savaş ve savaştan korunmanın tek yolu, askeri tehditler ve bu tehditlere karşı koymak değildir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası yeni dönemle ilgili olarak 1991 yılı Kasım ayında Roma zirvesinde kabul ettiği “stratejik konsept”te uluslararası güvenlik tanımının yenedünya koşullarına göre yeniden yorumlanarak nükleer tehdidin azaldığını buna karşın Batının ekonomik refahının ve siyasi istikrarı için ihtiyacı olduğu enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerdeki çatışmaların ve istikrarsızlıkların Batının güvenliği açısından risk kategorisinde değerlendirilmektedir.

Devletlerin var olabilmeleri için yeni yaşam alanlarına ihtiyacı olduklarını savunan Jeopolitik teorisyenlerinin çıkış noktası ile 21. yüzyılın başlarındaki küreselleşmenin geldiği nokta birbirinden farklı değildir. Her iki teori de devletlerin ve/veya uluslararası aktörlerin varoluşun temeli olarak ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarının genişletilmesine öncelik vermektedir. Devletlerin yaşam sahası için verdikleri mücadelede kendi hâkimiyetlerini kurabilmek için Jeopolitik teorilerin devlet politikalarını etkileyen üç temel husus günümüz küresel teorileri için de geçerliliğini korumaktadır. Jeopolitik teoriler için geçerli olduğu kadar küreselleşme için de geçerli olan bu üç temel etken devletlerin birbirleri işe yarış içinde görece üstünlüğü sağlayacak bölgelerin tespit edilmesi, tespiti yapılan bölgelerin kontrol altına alınması ve bu bölgelerdeki hâkimiyetin sürdürülmesidir. (Davutoğlu 2001:103) Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrasya bölgesine yönelik stratejisi tam da bu konuları içermektedir. Brzezinski'nin Avrasya Satranç Tahtası başlıklı kitabında geliştirdiği strateji, ABD'nin küresel üstünlüğünün 21. Yüzyılda da devam edebilmesi için bir kılavuz niteliğindedir. (Brzezinski 1998) Bu çerçeveden değerlendirildiğinde 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında jeopolitiğin ana konusunu teşkil eden Avrasya bölgesinin 21. yüzyılın başında da büyük devletlerin jeoekonomik ve jeopolitik alanlarda hâkimiyet kurmak için mücadele ettikleri bölgenin de Avrasya olması dikkat çekicidir. Bu da Jeopolitik kavramının Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra yeniden önem kazanmasının anlamını ortaya koyan önemli bir veri olarak değerlendirmek mümkündür.

SONUÇ

Uluslararası sistemin temel parametreleri büyük devletlerin yani merkez olarak ifade edebileceğimiz zengin Batı ülkelerinin tarihsel süreç içinde geliştirdikleri ortak değerler çerçevesinde gelişmiştir ve ortak değerler global nitelikte bir düzeni oluşturma yeteneğini göstermiştir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki en önemli değişimin, uluslararası sistemin dinamosu ve öncüsü olan güçlerin güvenlik algılamalarında meydana gelen yapısal değişiklik olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Soğuk Savaş döneminde ideolojik temelli ve atom silahlarının gölgesinde kurulan karşılıklı askeri Paktların (NATO ve Varşova) oluşturduğu dehşet dengesine dayanan güvenlik stratejileri, Soğuk Savaş sonrası küreselleşme kavramının da başta ABD olmak üzere Avrupa ülkelerinin ekonomik refah, siyasi ve kültürel değerlerinin evrensel düzeyde geçerliliğini sağlamanın temel aracı olmuştur. Soğuk Savaş sonrası Avrasya Hazar havzasında bulunan enerji kaynakları Ortadoğu'daki enerji kaynakları ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda enerji kaynaklarının ekonomik gelişim sürecindeki etkinliği ile ülkelerin uluslararası düzeydeki güvenlikleri ve enerji kaynakları arasında doğrudan ve çok yakın bir ilişkinin varlığı bir gerçektir.

Uluslararası çatışmalar, dünyada kıt olan ve eşitsiz bir şekilde dağılan kaynakların dağıtımını üzerine gerçekleştirmekte ve çatışma alanları da kıt olan bu kaynakların bulunduğu coğrafyalarda meydana gelmektedir. Uluslararası sisteme yön veren devletler kendi ekonomik geleceklerini garanti altına almak için, doğal kaynakların olduğu coğrafyaların istikrarlı olmasını ve kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlamaya yönelik politikalar ve stratejiler geliştirmektedirler.

Bu durumda, kaynak kıtlığı ile ekonomik güvenliği ve dolayısıyla ulusal güvenliği eş tutan bu yaklaşım çerçevesinde, devletlerin uluslararası politikada güvenlikleri açısından temel dayanakları olan askeri güçleri yanında sahip oldukları veya etki altında bulundurdukları ekonomik varlıkları da önem arz etmektedir. Dolayısıyla dış politikada ekonomik güce dayalı güvenlik stratejileri giderek daha önemli hale gelmektedir.

Uluslararası sistemde güvenlik ve savunma girişimlerinin temel nedeni ekonomik ve siyasi amaçlıdır. Ülkelerin sahip oldukları ekonomik güçler, uluslararası düzeyde kendi varlıklarını ve güvenliklerini sağlayabilecek askeri kapasiteleri kadar önemlidir. Günümüz şartlarında sahip olunan (gerek “kontrol” ve gerekse “etki” gücü açısından) enerji kaynakları, ekonomik gelişimin bir gereği olması yanında uluslararası nüfuzun da bir aracı haline gelmiştir. Zira, insanlık bilim ve teknolojiye ilerledikçe enerji sorunu da bu ilerlemeyle birlikte kendini daha çok hissettirmektedir.

Ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın enerji temelli gerçekleşme gerçeği bizi, petrol ve doğal gazın dünya sanayi sistemindeki doğrudan etkisinin 21. yüzyılda daha da artarak devam edeceği tespitine götürmektedir. Buna paralel uluslararası sistemde meydana gelen güvenlik algılamasındaki değişimin, artık askeri olmaktan çıkarak ekonomik unsur ağırlıkta algılanışı, enerji kaynaklarının ve buldukları coğrafyaların ekonomik, stratejik ve jeopolitik değeri üzerinde tartışmasız bir etki doğuracaktır. 21. yüzyılda dünya ekonomik sisteminin genişleme döngüsü ve süreci, petrol ve doğal gaz ile bağlantılı bir coğrafik denetimin kontrolünde gerçekleşecektir.

Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemde gelişen süreç, güvenlik kavramının Soğuk Savaş atom silahlarının gölgesinde kurulan dehşet dengesi anlayışı ile oluşan çerçevesini değiştirmiş ve teorik ve kurumsal yapılanmalarda ekonomik temel ağırlıkta bir güvenlik anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Bu çerçevede 19. Yüzyılda dünyanın Batılı devletlerce sömürgeleştirme sürecinin gerek bilimsel meşruiyetini oluşturan gerekse yayılmacı politikaların temel stratejik verilerini belirlemede etkin olan Jeopolitik kavramı, 21.yüzyılda yeniden doğmuş ve adeta bir rönesans yaşamıştır. Artık dış politikaya yönelik stratejilerin üretilmesinde, ekonomik siyasi ve askeri ilişkilerde önceliklerin belirlenmesinde Jeopolitik kavramı bir eksen kavram haline gelmiştir. ABD'nin küresel üstünlüğünü sağlayabilmesi için Jeopolitik çerçevesini Brzezinski kavramlaştırırken aynı şekilde Rus jeopolitikçi Alekandr Dugin, Rusya'nın bölge ve dünya politikası üzerinde oynayacağı role jeopolitik perspektiften yaklaşmaktadır. Örneğin Dugin, Türkiye ve Rusya'daki Avrasyacı eğilimleri önemseyerek, Türkiye ile Rusya'nın Karadeniz ve Kafkasya'da asırlardır süren çatışmalarını işbirliğine dönüştürecek jeopolitik temele dayanan bir stratejiyi önermektedir. (Dugin 2003: XVI-XVII) Türkiye'nin Özal'ın inisiyatifi ile gerçekleştirdiği Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üye ülkeler arasında sadece ekonomik işbirliğinin gelişmesine değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel işbirliğinin gelişmesine bu işbirliğinin ortave uzun vadede güvenlik alanlarını da içine alması şartı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- “Aslolan Ekonomik Güvenlik”, www.diplomatikgozlem.com, (16-05-2003)
- Avrupa Birliği Nedir? Tarihsel Gelişim, Kurumsal Yapı ve Genişleme Süreci (2002), TOBB Yay., Ankara.
- BRIEN, P.O.(1984), “British Financial and Fiscal Policy in the Wars”, Against France, Paris, 1984, s.81; A.Hope Jeones, Income Tax in the Napoleonic Wars, Cambridge, 1939
- BALDWIN A., David (2003): Güvenlik Kavramı, Avrasya Dosyası Güvenlik Bilimleri Özel Sayısı, Yaz, Cilt:9, Sayı:2.
- BALFOUR M., MAIR J (1956), Mair, Four-Power Control in Germany and Austria, London..
- BARNETT P.M., Thomas (2005), Pentagon'un Yeni Haritası, 21. Yüzyılda Savaş ve Barış, Çeviri: Cem Küçük, 1001 Kitap Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- BP Statical Rewiew Of World (2002), British Petroleum Company, London, June.
- BRZEŹNISKI Zbigniew (1998), Büyük Satranç Tahtası – Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri- Sabah Kitapları 2. Baskı, İstanbul.
- BROCKHOFF, Thomas Kleine (5/2003), Die Mär vom Ölkrieg. Falsche Argumente gegen einen gefährvollen Waffengang, Die Zeit.
- BROWN, Herold (1983) Thinking About National Security : Defense and Foreign Policy in a Dangerous World, Boulder.
- BULL Hedley (1987), *Die anarchische Gesellschaft*, Karl Kaiser/Hans Peter Schwarz (Ed.), “Weltpolitik”, Bundeszentrale für politische Bildung, 2. Auflage, Bonn.
- CZEMPIEL Ernst-Otto (2004), Eröffnungsrede des “Zehntes Forum Globale Fragen. Kein Frieden ohne Entwicklung, keine Entwicklung ohne Frieden Sicherheitspolitik zwischen Militäreinsatz und Entwicklungshilfe“ Bonn, 24. – 25. <http://www.auswaertiges-amt.de>.
- COOPER, Robert (1993), Gibt es eine neue Weltordnung?, Europa Archiv, (25.09.1993) Folge, 18/ Jahr 48.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul.
- DEDEOĞLU, Beril (2003), Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yay.,İstanbul.
- DEMİRAY , Muhittin (2006), “Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Stratejileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 11. Sayı: 2.
- DUGİN, Aleksandr (2003), Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, Küre Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
- FREI Daniel (1990), Was ist unter Frieden und Freiheit zu verstehen, W. Heisenberg/D.-S.Lutz (Ed.) „Sicherheitspolitik Kontrovers“, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- HEINRITS, Fuchs-Werner/Lautmann Rüdiger/Rammstedt Otthein/Wienold Hanns (1994), Lexikon zur Soziologie, 3. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Westdeutscher Verlag, Opladen.
- HEINZ, Wolfgang S (2004), .: “Internationale Terrorismusbekämpfung und Achtung der Menschenrechte“, Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung das Parlament, 19. Januar 2004, B-3-4/
- Gipfelkonferenz der Staats- und Regierungschefs der NATO-Mitgliedstaaten am 7. und 8. November 1991 in Rom, Europa-Archiv, Folge 2/1992.
- GARAEİS Sven/VARWICK, Johannes (2003), Die Vereinten Nationen . Bundeszentrale für

politische Bildung, 3. Auflage, Bonn.

GÜNEY Süha (1993), Siyasi Coğrafya, İstanbul Üniversitesi Basımevi, Yayın No: 3820, 2. Cilt, İstanbul.

HEISENBERG Wolfgang: Bedrohungsperzeption, Friedens- und Sicherheitsverständnis als Grundlage politischen Handelns, Wolfgang Heisenberg/Dieter S. Lutz (Ed.), „Sicherheitspolitik Kontrovers“, Bundeszentrale für politische Bildung, Schriftenreihe Band 291/I, Bonn, 1990

HIPPLER, Jochan (2003), „Unilateralismus der USA als Problem der internationalen Politik“, Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung das Parlament, B 31-32/

HUNTINGTON Samuel, P., (1997), Kamp der Kulturen; die Neugestaltung der Weltpolitik im 21. Jahrhundert, 5. Auflage, Europaverlag, München-Wien.

International Conference on the Relationship Between Disarmament and Development: Final Document, 24 August-11 September-1987, United Nations New York, 1987.

İLHAN Suat (1986), “Jeopolitik ve Tarihle İlişkileri”, Belleten Dergisi, Aralık-1985, Türk Tarih Kurumu Yay., C:XLIX, S:195, Ankara.

İLHAN Suat (1989), Jeopolitik Duyarlılık, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

İLHAN Suat (1993), Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., No:134, Ankara.

İŞCAN İsmail Hakkı (2004) “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, C:1, S.2 Bahar.

KANT, Immanuelö (1993), “Zum ewigen Frieden”, Gerhart Maier (Ed.), Sicherheitspolitik, Kontrovers, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.

KENNEDY, Paul, (1996) Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü, (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar) Çeviren: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Baskı, Ankara

KISSENGER A. Henri (1994), Die Vernunft der Nationen – Über das Wesen der Aussenpolitik, Siedler Verlag, Berlin.

Key World Energy Statistics From The IEA, IEA 2006 Edition.

KNOEDEL Peter (2001), “Plädoyer für “moderne Geopolitik” bei deutscher Energieversorgung”, 10.04.2001, Auszüge aus dem Dokument: Geopolitik und Energieversorgung, Quelle: Geopolitik und Energieversorgung; www.kas.de, German-Foreign-Policy.com/de/news. (14.07.2005).

KRAUSE, Joachim (2003), “Multilaterale Ordnung oder Hegemonie?: Zur transatlantischen Debatte über die Weltpolitische Neuordnung”, Aus Politik und Zeitgeschichte, Beilage zur Wochenzeitung das Parlament, 28 Juli 2003, B 31-32/

LEWİN Moshe (1988), “Gorbatschows neue Politik – Die reformierte Realität und die Wirklichkeit der Reformen-”, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main.

LUTZ, S. Dieter (1982), “Sicherheitspolitik am Scheideweg: Sackgasse oder Trampelpfad? Einbahnstrasse oder Ausweg?”, Dieter S. Lutz (Ed.), “Sicherheitspolitik am Scheideweg”, Band 191, Bundeszentrale für politische Bildung, 1982.

MACKINDER J.Halford (1962), Democratic Ideals and Reality, New York: W. W. Norton, (original publication 1919).

MAHNECKE Dieter (1993), Parameters Of European Security, Chaillot Papers, Institute For Security Studies, WEU-Paris, Eylül, No:10.

- MATLOFF M (1959), *Strategic Planning For Coalition Warfare*, Washington D.C., 1959
- MORTIMER Edward (1992), "European Security After The Cold War", *Adelphi Papers*, Summer, No:271.
- NUSCHELER , Franz (2002), *Global Governance*, Mir A. Ferdowsi (Ed.), "Internationale Politik im 21. Jahrhundert". Wilhelm Fink Verlag, München.
- PARSONS Tolcott (1990), *Ordnung und Gemeinschaft im internationalen System*, Wolfgang Heisenberg/dieter S. Lutz (Ed.), "Sicherheitspolitik Kontrovers", Bundeszentrale für politische Bildung, Band 291/I, Bonn.
- ROPER John (1996), "Vulnerable Continent Or Secure Community?", *The World Today*, February.
- ROTHSCHILD Emma (1995), "What is Security", *Deadolus*, Summer.
- SANDER, Oral, (2007), *Siyasi Tarih – İlk Çağlardan 1918'e*, 16. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara
- SENGHAAS Dieter (1992), *Friedensprojekt Europa*, Edition Suhrkamp, 1. Aufl. Frankfurt am Main.
- SCHWARZ, Hans-Peter (1995), *Die neue Weltpolitik am Ende des 20. Jahrhunderts-Rückkehr zur Anfängen vor 1914?*, Karl Kaiser/Hans –Peter Schwarz (Ed.), *Die neue Weltpolitik*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- SPYKMAN J. Nicholas (1942), *The Geography of the Peace*, New York: Harcourt, Brace.
- ÜŞÜMEZSOY Şener (2002), "Petrol Şokunun Dünya Ekonomik Sistemine Etkisi", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:3, Sayı:32, Aralık.
- UCHATIUS Wolfgang (8/2003), "Der wichtigste Preis der Welt", *Die Zeit*.
- .
- YERGİN Daniel (1995), *Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü* (Çev. Kamuran Tuncay), Türkiye İş Bankası Yay., Ankara.
- YÜCEL F.Behçet: *Enerjideki Küresel Gelişmelerin İnsani Boyutu*, Dünya Gazetesi, 30.10.2001.
- Vereinten Nationen (2004), *Generalversammlung, "Eine sichere Welt: Unsere gemeinsame Verantwortung"* Bericht der Hochrangigen Gruppe für Bedrohungen, Herausforderungen und Wandel, A/59/565 http://www.un.org/Depts/german/gs_sonst/a-59-565.pdf
- WALTZ N. Kenneth (1990), *Frieden, Stabilität und das Gleichgewicht*, Wolfgang Heisenberg/Dieter S. Lutz (Ed.), „Sicherheitspolitik Kontrovers“, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn
- WEIHE, Ulrich (1991), *Systemtheorie*, Dieter Nohlen (Ed.), "Wörterbuch Staat und Politik ", Sonderausgabe für die Landeszentralen für politischen Bildung, Piper Verlag, München, 1991
- World Energy Outlook 2002*, International Energy Agency, Paris.
- ZANGL/Bernhard Zangl/ZÜRN Michael (2003), *Frieden und Krieg*, Edition Suhrkamp, 1. Auflage, Frankfurt am Main.
- <http://www.bp.com>, (10.02.2004-10.09.2006).
- <http://www.comw.org/qdr/offdocs.html> (08.07.2003).
- <http://www.un.org/popin>, (12.10.2006).
- <http://www.wtrg.com>, (10.09.2006).
-